

บทที่ 1

บทนำ

บทนำตั้งเรื่อง

ในปัจจุบันมีการใช้เนยโกโก้เทียมซึ่งผลิตได้จากไขมันและน้ำมันพืชแหล่งอื่น ๆ เช่น palm oil kokum butter และ shea butter เป็นต้น ทดแทนเนยโกโก้ที่ผลิตจากเมล็ดโกโก้ซึ่งมีราคาแพงเพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยเนยโกโก้เทียมเป็นไขมันที่มีคุณสมบัติทางเคมีและกายภาพใกล้เคียงกับเนยโกโก้ ได้แก่องค์ประกอบของกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์ เป็นต้น ส่งผลให้หลอมเหลวอย่างรวดเร็วที่อุณหภูมิร่างกายและมีความคงตัวสูง (สุวรรณมา สุภิมารส, 2543; Lipp and Anklam, 1998; Wainwright, 1996; Gegiou and Staphylakis, 1985) สิ่งที่น่าสนใจคือการนำปาล์มสเตียรินซึ่งเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการทำน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์เพื่อผลิตเป็นน้ำมันสำหรับบริโภค ดังนั้นน่าจะนำปาล์มสเตียรินใช้ให้เกิดประโยชน์หลากหลายมากขึ้น โดยนำมาคัดแปรคุณสมบัติเพื่อผลิตเป็นเนยโกโก้เทียมเพื่อใช้ทดแทนเนยโกโก้ในการผลิตช็อกโกแลต จะอาศัยกรรมวิธีทางเอนไซม์ในการคัดแปรคุณสมบัติให้ใกล้เคียงกับเนยโกโก้ โดยใช้เอนไซม์ไลเปสที่มีความจำเพาะเจาะจงต่อตำแหน่งที่ 1 และ 3 บนไตรกลีเซอไรด์เป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิกิริยาอินเทอร์เอสเทอริฟิเคชัน การใช้เอนไซม์นี้สามารถควบคุมปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นได้และสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบของ ไตรกลีเซอไรด์ใหม่ตามต้องการได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นการผลิตเนยโกโก้เทียมด้วยวิธีนี้จะมีประสิทธิภาพสูงกว่าการใช้สารเคมีเพราะการใช้สารเคมีจำเป็นต้องใช้ร่วมกับอุณหภูมิที่สูงมากจึงส่งผลให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์เสียไป (Forssell *et al.*, 1992; Macrae, 1983) โดยช็อกโกแลตที่ได้จะมีจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับอุณหภูมิร่างกายทำให้หลอมละลายในปากได้ดี นอกจากนั้นจะให้ลักษณะปรากฏที่ดีคือมีความมันวาว และไม่เกิดรอยฝ้าขาวบนผิวหน้าช็อกโกแลต (fat bloom) ดังนั้นจึงเป็นการดีที่จะนำเนยโกโก้เทียมมาประยุกต์ใช้หรือปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ช็อกโกแลตรวมทั้งผลิตภัณฑ์ในอุตสาหกรรมขนมหวาน (Confectionery) ให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นแนวทางการนำวัตถุดิบที่มีในประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

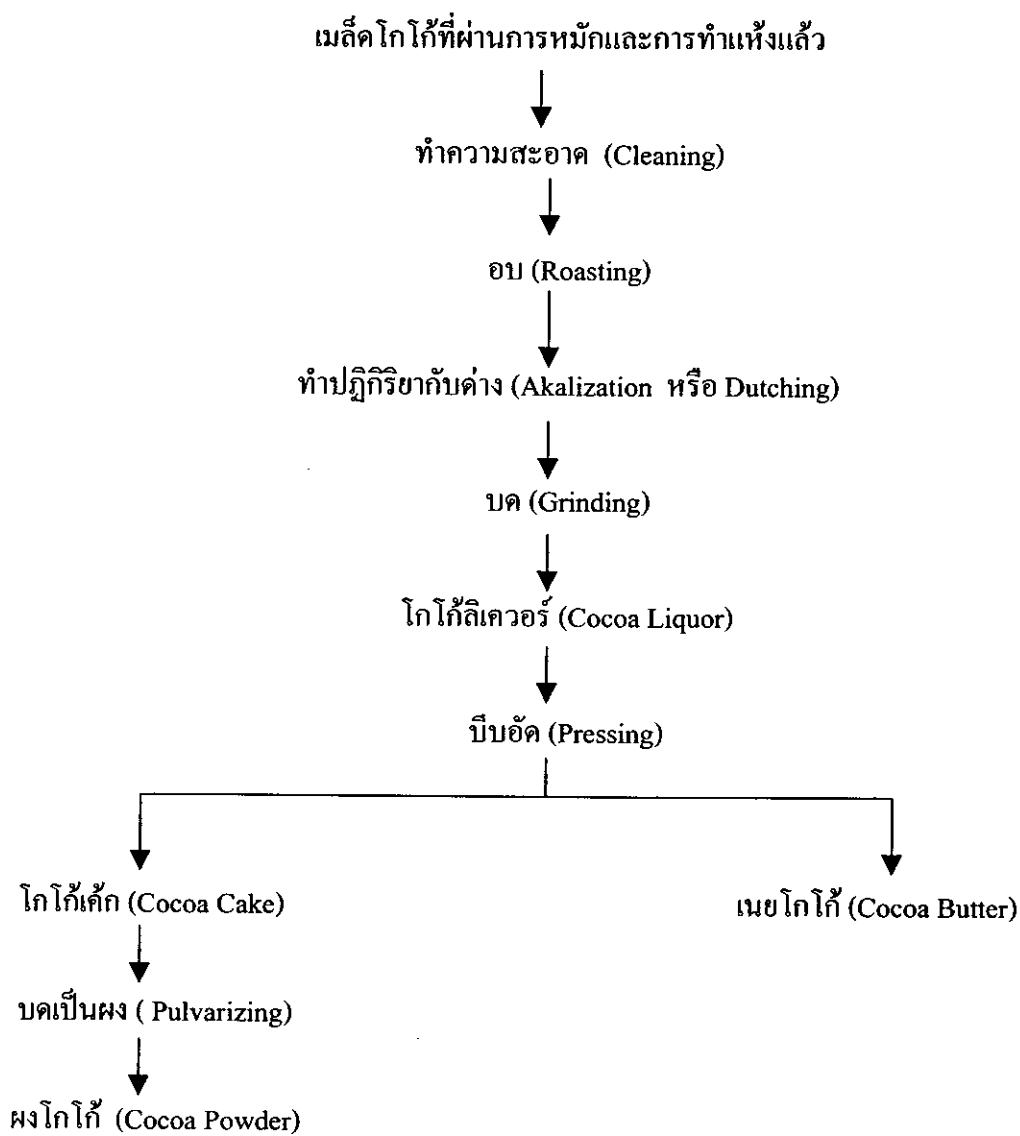
การตรวจเอกสาร

1. เนยโกโก้ (Cocoa Butter)

สำนักงานอาหารและยาของอังกฤษให้คำจำกัดความของเนยโกโก้ว่า “เนยโกโก้เป็นไขมันที่สามารถรับประทานได้ ได้มาจากเมล็ดโกโก้ (*Theobroma cacao*) ที่สมบูรณ์ก่อนหรือหลังการอบแห้ง” (Minifie, 1989) เนยโกโก้เป็นไขมันธรรมชาติที่ได้จากเมล็ดโกโก้ โดยนำเนือโกโก้ (cocoa nib) มาบีบอัดด้วยแรงไฮดรอลิก (hydraulic press) หรือ บีบอัดด้วยเครื่อง expeller press เนยโกโก้จะให้สมบัติทางด้านประสาทสัมผัสแก่ช็อกโกแลตและผลิตภัณฑ์ขนมหวานต่างๆ เนยโกโก้มีปริมาณไตรกลีเซอไรด์พวก Stearic – Oleic – Stearic (SOS) สูงจึงไปเพิ่มความแข็ง ยับยั้งการเกิดฝ้าสีขาวบริเวณผิวหน้าช็อกโกแลต และลดเวลาในการควบคุมผลึก (Tempering) ทำให้ผลึกของเนยโกโก้อยู่ในรูปคงตัว จึงส่งผลให้ไม่เกิดฝ้าสีขาวบนผิวหน้าช็อกโกแลต (Raddy and Phabhakar, 1994)

1.1 การผลิตเนยโกโก้

กระบวนการผลิตเนยโกโก้แสดงดังภาพที่ 1 โดยเริ่มจากการนำเมล็ดโกโก้ที่ผ่านการหมักและการทำแห้งแล้วมาล้างทำความสะอาดทำให้แตกเป็น 2 ซีก ผ่านเข้าเครื่องกำจัดเปลือกหุ้มออกโดยใช้ลมเป่าจะได้ส่วนเนื้อที่เรียกว่า เนือโกโก้ (cocoa nib) แล้วนำมาอบที่อุณหภูมิ 100 – 140 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 10 – 35 นาที จากนั้นทำปฏิกิริยากับด่างเพื่อปรับปรุงสีและกลิ่นรสของโกโก้ ด่างที่ใช้ได้แก่ โซเดียมคาร์บอเนต โพแทสเซียมคาร์บอเนต ไฮดรอกไซด์ของโซเดียม โพแทสเซียม หรือ แอมโมเนียม แล้วนำเนือโกโก้มาบดเพื่อลดขนาดและทำให้เซลล์ไขมันแตก ไขมันจะออกมานอกเซลล์ซึ่งจะมีลักษณะเป็นของเหลวเรียกว่า โกโก้ลิควอร์ (cocoa liquor) หลังจากนั้นนำไปบีบอัดเพื่อสกัดให้ได้เนยโกโก้ออกมา ซึ่งจะมีวิธีสกัด 3 วิธีได้แก่ วิธีแรกเป็นการนำไปบีบอัดด้วยแรงไฮดรอลิก นำไปกรองก็จะได้นเนยโกโก้ออกมาซึ่งจะเป็นเนยโกโก้ชนิดที่ได้จากการบีบอัด (prime press cocoa butter) มีคุณภาพดีและมีราคาแพงที่สุดในโลกดังนั้นจึงเป็นวิธีที่ยอมรับมากที่สุด โดยเนยโกโก้ที่ได้มีลักษณะสีเหลืองอ่อนมีกลิ่นหอมของโกโก้ วิธีที่สกัดแบบที่สองคือนำเมล็ดโกโก้ไปให้ความร้อนด้วยไอน้ำก่อนแล้วนำมาบีบอัดด้วยเครื่อง expeller press บางครั้งจะใช้เมล็ดโกโก้ที่มีคุณภาพด้อยมาสกัดโดยตรง แต่กลิ่นรสของโกโก้ที่ได้จะเจือจางกว่าน้ำมันที่ได้จากการบีบอัดด้วยแรงไฮดรอลิก และวิธีที่สามเป็นการนำส่วนของกากที่เหลือจากการบีบอัดมาสกัดด้วยตัวทำละลาย (solvent extraction cocoa butter) เพื่อนำส่วนของไขมันที่ติดอยู่มาใช้ เนยโกโก้แบบนี้จะไม่มีกลิ่นโกโก้และไม่นำมาใช้ในผลิตภัณฑ์อาหาร (สุวรรณา สุภิมารส. 2543; สายสนม ประดิษฐ์ดวง และ สิริ ชัยเสรี, 2535; Wainwright, 1996)

ภาพที่ 1 กระบวนการผลิตเนยโกโก้

Figure 1 Production of cocoa butter

ที่มา : ดัดแปลงจาก Wainwright (1996)

Source: Adapted from Wainwright (1996)

1.2 สมบัติทางกายภาพและเคมีของเนยโกโก้

เนยโกโก้ประกอบด้วยไตรกลีเซอไรด์ร้อยละ 98 ไตรกลีเซอไรด์ร้อยละ 0.3 – 0.5 โมโนกลีเซอไรด์ร้อยละ 0.1 กรดไขมันอิสระร้อยละ 1 สเตอรอลร้อยละ 0.2 โทโคฟีรอล 150 ถึง 200 ส่วนในล้านส่วน ฟอสฟอลิปีดร้อยละ 0.05 – 0.13 และไกลโคลิปีดร้อยละ 11.1 (สายสนม ประดิษฐ์ดวง และ สิริ ชัยเสรี, 2535; Minifie, 1989) เนยโกโก้มีสมบัติแข็งตัวที่อุณหภูมิห้อง Davis และ Dimick (1989) กล่าวว่าเนยโกโก้จะแข็งตัวที่อุณหภูมิ 20 องศาเซลเซียส เริ่มหลอมที่อุณหภูมิ 30 – 32 องศาเซลเซียส และมีจุดหลอมเหลวที่อุณหภูมิ 35 องศาเซลเซียส มีสีเหลืองอ่อน และหลอมละลายอย่างรวดเร็วในปาก เนยโกโก้จะช่วยปรับปรุงสมบัติทางเคมีและกายภาพของช็อกโกแลตหรือผลิตภัณฑ์ขนมหวานซึ่งเป็นสมบัติเฉพาะตัวได้แก่ ความมันวาว และสมบัติการหลอมเหลว เป็นต้น เนื่องจากเนยโกโก้เป็นไขมันพืชที่มีองค์ประกอบของ monounsaturated triglyceride มากกว่าร้อยละ 80 ของไตรกลีเซอไรด์ทั้งหมด โดยไตรกลีเซอไรด์ที่สำคัญและมีปริมาณมากที่สุด ได้แก่ 1,3 - palmitoyl - 2 - oleoylglycerol (POP) 1 - palmitoyl - 2 - oleoyl - stearoylglycerol (POSt) และ 1,3 - stearoyl - 2 - oleoylglycerol (StOSt) ซึ่งมีมากกว่าร้อยละ 95 ของ monounsaturated ทั้งหมด ส่วน polyunsaturated และ triunsaturated triglyceride จะมีปริมาณร้อยละ 13 และ 3 ตามลำดับ (สายสนม ประดิษฐ์ดวง และ สิริ ชัยเสรี, 2535.; Loisel *et al.*, 1998; Wainwright, 1996) โดยไตรกลีเซอไรด์ทั้ง 3 ชนิดนี้จะเป็น 2 - oleodisaturated ทำให้สามารถตกผลึกรวมและซ้อนกันได้ดี ส่งผลให้เนยโกโก้มีรูปผลึกที่คงตัวจึงสามารถหลอมเหลวได้อย่างรวดเร็วที่อุณหภูมิร่างกาย เนื่องจากรูปผลึกที่คงตัวจะมีจุดหลอมเหลวอยู่ในช่วง 33-37 องศาเซลเซียส ดังนั้นช็อกโกแลตที่ผลิตสามารถหลอมเหลวได้ดีในปาก ส่งผลให้ความรู้สึกในปาก (mouth feel) ที่ดี (Loisel *et al.*, 1998; Lipp and Anklam; 1998; Wainwright, 1996; Lutton, 1972) เนยโกโก้ประกอบด้วยกรดไขมันที่สำคัญ 3 ชนิดคือ กรดปาล์มิติกร้อยละ 24.4 กรดสเตียริกร้อยละ 35.4 และกรดโอเลอิกร้อยละ 38.1 และไตรกลีเซอไรด์ 3 ชนิดคือ Palmitic - Oleic - Stearic (POSt) ร้อยละ 36 - 48 Stearic - Oleic - Stearic (StOSt) ร้อยละ 23 - 29 และ Palmitic - Oleic - Palmitic (POP) ร้อยละ 13 - 19 (Xu, 2000; Lawler and Dimick, 1998; Wainwright, 1996) ซึ่งให้ค่าใกล้เคียงกับเนยโกโก้จากรายงานของ Wainwright (1996) กล่าวคือ ประกอบด้วย กรดปาล์มิติก (C16:0) ร้อยละ 25 กรดสเตียริก (C18:0) ร้อยละ 36 และกรดโอเลอิก (C18:1) ร้อยละ 34 และ Lipp และคณะ (2001) รายงานว่าเนยโกโก้มี (C16:0) (C18:0) และ (C18:1) เป็นองค์ประกอบอยู่ร้อยละ 26.23 35.76 และ 33.60 ตามลำดับ แสดงดัง ตารางที่ 1 ส่วนไตรกลีเซอไรด์ POSt ร้อยละ 36.3 - 41.2 StOSt ร้อยละ 23.7 - 28.8 และ POP ร้อยละ 13.8 - 18.4 ซึ่งให้ค่าใกล้เคียงกับรายงานของ Lipp และคณะ (2001) Undurraga และคณะ (2001) และ Ali และคณะ (2001) แสดงดังตารางที่ 1 นอกจากนั้นยังมีสมบัติ

ทางกายภาพและเคมีอื่นๆ เช่น ค่าความถ่วงจำเพาะ ค่าไอโอดีน ค่าสปอนนิฟิเคชัน ค่ากรดไขมันอิสระ และค่าไอโอดีน เป็นต้น ใกล้เคียงกันจากรายงานของ Minifie (1989) ซึ่งแสดงให้เห็นดังตารางที่ 2

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของกรดไขมัน และ ไตรกลีเซอไรด์ ของเนยโกโก้

Table 1 Fatty acid and triglyceride composition of cocoa butter

	Wainwright (1996)	Lipp <i>et al.</i> (2001)	Undurraga <i>et al.</i> (2001)	Ali <i>et al.</i> (2001)
Fatty acid (%)				
C 16 : 0 (P)*	25	26.23	-	-
C 18 : 0 (St)*	36	35.76	-	-
C 18 : 1 (O)*	34	33.60	-	-
Triglyceride (%)				
POSt**	13.8 - 14.4	18.27	23.4	19.7
StOSt**	36.3 - 41.21	42.08	42.8	45.7
POP**	23.7 - 28.8	26.39	27.5	33.2

ที่มา : ดัดแปลงจาก Wainwright (1996); Lip และคณะ (2001); Undurraga และคณะ (2001) และ Ali และคณะ (2001)

Source: Adapted from Wainwright (1996); Lip *et al.* (2001); Undurraga *et al.* (2001) and Ali *et al.* (2001)

* P = Palmitic acid ; St = Stearic acid ; O = Oleic acid

** POSt = 1 - palmitoyl - 2 - oleoyl - stearoylglycerol ; StOSt = 1,3 - stearoyl - 2 - oleoylglycerol และ POP = 1,3 - palmitoyl - 2 - oleoylglycerol

ตารางที่ 2 สมบัติทางกายภาพของเนยโกโก้

Table 2 Physical properties of cocoa butter

Physical Properties	Minifie (1989)	Wainwright (1996)
Specific gravity at 15 °C	0.8957	0.970 - 0.998
Refractive index at 40 °C	1.4560 - 1.4580	1.4565 - 1.4570
Melting point (°C)	* 32 - 34	30 - 35
Saponification value	188 - 198	188 - 195
Iodine value	35 - 40	35 - 40
Free fatty acid	1.5	-
Unsaponifiable residue	0.8	0.3 - 0.8
Titer (°C)	49.0	48 - 50

ที่มา : ดัดแปลงจาก Wainwright (1996)

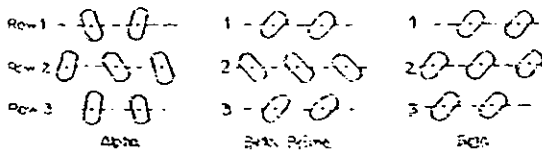
Source: Adapted from Wainwright (1996)

1.3 รูปร่างผลึกที่หลากหลาย (Polymorphism) ของเนยโกโก้

รูปร่างผลึกของเนยโกโก้จะมีผลต่อคุณภาพของช็อกโกแลตเพราะรูปร่างผลึกจะมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางกายภาพ และคุณสมบัติทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์สุดท้ายเช่น การแตกหัก (snap) การเกาะช็อกโกแลตออกจากแม่พิมพ์ (molding contraction) ความเป็นมันเงาของผิวหน้า (gloss) และการเกิดฝ้าขาว (fat bloom) ระหว่างการเก็บรักษา (Loisel *et al.*, 1998; Wainwright, 1996; Arishima *et al.*, 1991; Sato, 1989; Sato, 1987; Wille and Lutton, 1966) รูปร่างผลึกเกิดจากการเรียงตัวของโมเลกุลในผลึก ซึ่งความแตกต่างของการเกาะกันภายในสายโซ่ของกรดไขมันในโมเลกุลไตรกลีเซอไรด์และการซ้อนกันตามแนวยาว (longitudinal stack) ของโมเลกุล แบบสลับฟันปลา (zigzag) ทำให้ไขมันแต่ละชนิดมีรูปร่างผลึกที่แตกต่างกัน โดยรูปร่างผลึกแต่ละแบบกำหนดได้โดยระยะทางระหว่างสายโซ่ของกรดไขมัน (short spacing) และระยะทางระหว่างชั้นโมเลกุลของกลีเซอไรด์ที่ต่างกัน (Loisel *et al.*, 1998; Wainwright, 1996) จึงจัดรูปร่างผลึกที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียงตัวภายในโครงสร้างของไตรกลีเซอไรด์ได้ 4 รูป (Oh and Berger, 1981) แสดงดังภาพที่ 2 ได้แก่

1. α เป็นรูปร่างผลึกที่มีโมเลกุลประกบกันอย่างหลวมๆ จะมีรูปแบบผลึกเป็นระนาบ Hexagonal (H) คือ มีแกน 3 แกน ยาวเท่ากัน ใน 1 ระนาบ ทำมุมต่อกัน 60 องศา เซลเซียส มีจุดหลอมเหลวต่ำสุด

2. β เป็นรูปผลึกที่มีโมเลกุลประกอบกันแน่น จะมีรูปแบบผลึกเป็นระบบ Triclinic มีแกนไม่เท่ากัน 3 แกน ที่ทำมุมต่อกันไม่เท่ากันและไม่ใช่ 30 60 และ 90 องศาเซลเซียส
3. β' เป็นวัฏภาคที่มีจุดหลอมเหลวสูง มีรูปแบบผลึกเป็นระบบ Orthorhombic (O) คือ มีแกน 3 แกนทำมุมต่อกันเป็นมุมฉาก ซึ่งมีความยาวแกนแตกต่างกันทั้งหมด
4. β_2 (sub - α)

ภาพที่ 2 ระบบของรูปแบบผลึกตามการจัดเรียงตัวของไตรกลีเซอไรด์

Figure 2 Polymorphism system

ที่มา: Lutton (1972)

Source: Lutton (1972)

การจัดเรียงตัวกันของไตรกลีเซอไรด์กลุ่มที่มีกรดไขมันชนิดไม่อิ่มตัวอยู่ตรงตำแหน่งที่ 2 ซึ่งโครงสร้างผลึกของเนยโกโก้ที่พบมี 6 รูปคือ รูป I ถึง VI หรือ γ α β' β_2 β_1 และ β ตามลำดับ โดยรูปแบบ I ถึง VI เป็นรูปแบบผลึกที่นิยมใช้ในอุตสาหกรรมผลิตลูกกวาด ในขณะที่ γ ถึง β เป็นรูปแบบผลึกที่นิยมใช้ในอุตสาหกรรมน้ำมัน รูปแบบ I (γ) จะเกิดขึ้นเมื่อนำเนยโกโก้ไปทำให้เย็นอย่างรวดเร็วเป็นรูปแบบที่มีความเสถียรต่ำที่สุด มีจุดหลอมเหลวประมาณ 17 องศาเซลเซียส จะเปลี่ยนรูปไปเป็นแบบ II (α) ซึ่งมีจุดหลอมเหลวประมาณ 23 องศาเซลเซียส อย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นค่อยๆเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบ III และ IV ได้ง่าย ส่วนรูปแบบ V และ VI มีความเสถียรมากที่สุดและมีจุดหลอมเหลว 33 ถึง 36 องศาเซลเซียส (Loisel *et al.*, 1998; Lawler and Dimick, 1998; Wainwright, 1996; Nelson, 1994; Davis and Dimick, 1989; Lovegren *et al.*, 1976; Wille

and Lutton, 1966) โดยการจัดเรียงตัวภายในโครงสร้างของไตรกลีเซอไรด์ของเนยโกโก้ซึ่งเป็นไขมันที่หจะอยู่ในรูป monounsaturated triglyceride ภายในโครงสร้างของ ไตรกลีเซอไรด์กลุ่มนี้จะมีกรดไขมันชนิดไม่อิ่มตัว ได้แก่ กรดโอเลอิก (C18:1, O) ซึ่งมีพันธะคู่อยู่ตรงตำแหน่งที่ 2 หรือตำแหน่ง β (2 - oleodisaturated) และมีกรดไขมันอิ่มตัวอยู่ในตำแหน่งที่ 1 และ 3 ลักษณะคล้ายๆกันมากที่สุดเมื่อเกิดการจัดเรียงตัวของกรดไขมันแต่ละตัวที่เป็นองค์ประกอบของ ไตรกลีเซอไรด์ทำให้เกิดการจับเกาะกันและการซ้อนทับกันของไตรกลีเซอไรด์แต่ละตัวได้ดีและแน่นหนา จึงส่งผลให้เกิดผลึกที่แข็งแรงและมีความคงตัวมากขึ้นด้วย ซึ่งทำให้รูปผลึกของเนยโกโก้อยู่ในรูปคงตัวสูงสุด (β -form) (Loisel *et al.*, 1998; Wainwright, 1996; Sato *et al.*, 1989; Lutton, 1972) รูปผลึก และ จุดหลอมเหลวของเนยโกโก้แสดงดัง ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รูปผลึก และ จุดหลอมเหลว ($^{\circ}\text{C}$) ของเนยโกโก้

Table 3 Polymorphism and melting point ($^{\circ}\text{C}$) of cocoa butter

Vaeck (1960)	Duck (1964)	Willie and L u t t o n (1966)	Chapman (1971)	Johnston (1972)	Lovegren <i>e t a l .</i> (1976)	Davis and Dimick (1986)
17 (γ)	18 (γ)	17.3 (I)		16 – 18 (I)	13 (VI)	13.1 (I)
21.24 (α)	23.5 (α)	23.3 (II)		21 – 24 (II)	20 (VI)	17.7 (II)
		25.5 (III)	20.7 (III)	25.5–27.5 (III)	23 (IV)	22.4 (III)
28 (β')	28	27.5 (IV)	25.6 (IV)	27– 29 (IV)	25 (III)	26.4 (IV)
	33	33.8 (V)	30.8 (V)	30- 33.8(V)	30 (II)	30.7 (V)
34 – 35 (β)	34.4 (β)	36.2 (VI)	32.3 (VI)	34-36.3(VI)	33.5 (I)	33.8 (VI)

ที่มา : ดัดแปลงจาก Wainwright (1996) และ Loisel และคณะ (1998)

Source: Adapted from Wainwright (1996) and Loisel *et al.* (1998)

2. เนยโกโก้เลียนแบบ (Cocoa Butter Alternatives; CBAs)

เนยโกโก้เลียนแบบเป็นไขมันที่ใช้ทดแทนเนยโกโก้ในการผลิตช็อกโกแลต เป็นเนยที่มีลักษณะแข็ง (Hard butter) โดยผลิตภัณฑ์ที่ได้จะมีคุณสมบัติทางเคมีและกายภาพใกล้เคียงกับเนยโกโก้ ได้แก่ องค์ประกอบของกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์เป็นต้น ส่งผลให้หลอมเหลวอย่างรวดเร็วที่อุณหภูมิร่างกายและมีความคงตัวสูง (Lipp and Anklam, 1998; Wainwright, 1996; Gegiou and Staphylakis, 1985) Undurraga และคณะ (2001) กล่าวว่า การเลือกแหล่งวัตถุดิบที่เหมาะสมในการผลิตเนยโกโก้เทียมต้องพิจารณาถึงเหตุผล ดังต่อไปนี้

1. พืชชนิดนั้นต้องมีปริมาณของกรดโอเลอิกสูง โดยเฉพาะตำแหน่งที่ 2 ของไตรกลีเซอไรด์ เนื่องจากต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีไตรกลีเซอไรด์อยู่ในรูป 2-oleodisaturated ในปริมาณสูงเพื่อให้ได้รูปแบบการหลอมเหลวและจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับเนยโกโก้มากที่สุด (Khumolo *et al.*, 2002)
2. ราคาไม่แพง
3. หาได้ง่าย และมีปริมาณมากพอ

Undurraga และคณะ (2001) ใช้ palm oil mid fraction ซึ่งได้จากการทำ double fractionation ของน้ำมันปาล์ม โดยประกอบด้วย POP ร้อยละ 73 POSr ร้อยละ 13 และ StOSr ร้อยละ 2 และไตรกลีเซอไรด์อื่นๆ ร้อยละ 12 นอกจากนั้น Bloomer (1990) กล่าวว่า palm oil mid fraction จะมีองค์ประกอบของกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์ใกล้เคียงกับเนยโกโก้และมีราคาไม่แพง ซึ่งองค์ประกอบของกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์ ที่ได้จากไขมันพืชแหล่งอื่นๆ เทียบกับเนยโกโก้ แสดงดังตารางที่ 4 ทั้งนี้เนยโกโก้เทียมจัดเป็นไขมันดัดแปลงโครงสร้าง (structured lipid) ซึ่งเป็นน้ำมันหรือไขมันที่มีการเปลี่ยนแปลงชนิดและตำแหน่งของกรดไขมันไว้อย่างจำเพาะเจาะจงบนโมเลกุลของกลีเซอรอล โดยจะเป็นชนิดที่ให้ลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์ (ประพันธ์ ปิ่นศิริธม, 2544; Khumolo, *et al.* 2002; Xu, 2000; Gunstone, 1998)

2.1 ชนิดของเนยโกโก้เลียนแบบ

เนยโกโก้เลียนแบบสามารถแบ่งได้เป็น 3 ชนิดใหญ่ ๆ (Lipp and Anklam, 1998; Wainwright, 1996) ดังนี้

2.1.1 Cocoa Butter Equivalents (CBEs)

CBEs เป็นไขมันพืชในกลุ่ม non - lauric fat มีคุณสมบัติเหมือนกับเนยโกโก้ และสามารถใช้ทดแทนเนยโกโก้ได้ทุกส่วนในการผลิตช็อกโกแลตโดยไม่ทำให้คุณสมบัติของเนยโกโก้ ได้แก่ การหลอมเหลว กระบวนการผลิต และคุณลักษณะการไหลเปลี่ยนแปลงไป ซึ่ง CBEs ผลิตจาก

ไขมันพืชต่างๆ เช่น palm fat kokum fat หรือ shea fat เป็นต้น โดยนำมาตัดแปรทางเอนไซม์เพื่อให้เกิดปฏิกิริยา Tranesterification และ Interesterification เนยโกโก้เทียมกลุ่มนี้มี 2 ชนิด คือ

2.1.1.1 Cocoa Butter Extenders (CBEXs) สามารถใช้ทดแทนเนยโกโก้ได้เพียงปริมาณน้อยโดยไม่ทำให้การหลอมเหลว กระบวนการผลิต และคุณลักษณะการไหลเปลี่ยนแปลงไป แต่ CBEXs จะมีคุณลักษณะทาง physico-chemical ที่ไม่เหมือนกับเนยโกโก้

2.1.1.2 Cocoa Butter Improvers (CBIs) มีสมบัติใกล้เคียงกับเนยโกโก้ แต่จะมี solid fat สูงกว่า จึงใช้ในการปรับปรุงความอ่อนตัวของเนยโกโก้

2.1.2 Cocoa Butter Replacers (CBRs)

เป็นไขมันพืชในกลุ่ม non - lauric fat ที่ได้มาจากน้ำมันถั่วเหลือง เมล็ดฝ้าย และเมล็ดปาล์ม แล้วนำมาผ่านกระบวนการไฮโดรจิเนชัน และการแยกลำดับส่วน ซึ่งทำให้สมบัติแตกต่างจากเนยโกโก้เช่น การกระจายตัวของกรดไขมันในไตรกลีเซอไรด์ เป็นต้น จึงใช้ทดแทนเนยโกโก้ได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2.1.3 Cocoa Butter Substitutes (CBSs)

เป็นไขมันพืชในกลุ่ม lauric fat ที่ได้มาจากน้ำมันปาล์มและน้ำมันมะพร้าวมาตัดแปรทางเอนไซม์เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาอินเทอร์เอสเทอริฟิเคชัน ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีสมบัติทางกายภาพใกล้เคียงกับเนยโกโก้ แต่สมบัติทางเคมีจะแตกต่างกันจึงเหมาะที่จะใช้ทดแทนเนยโกโก้ได้ร้อยละ 100

องค์ประกอบ คุณสมบัติ และตัวอย่างพืชน้ำมันที่ใช้ผลิตทั้ง 3 ชนิด แสดงดังตารางที่ 5 นอกจากนี้สามารถจำแนกคุณลักษณะที่ความแตกต่างกันของเนยโกโก้และเนยโกโก้เทียมทั้ง 3 ชนิด ซึ่งแสดงดังตารางที่ 6

ตารางที่ 4 องค์ประกอบของกรดไขมันและรูปแบบไตรกลีเซอไรด์ของ CBA ที่ได้จากไขมันพืชแหล่งอื่นๆ เทียบกับเนยโกโก้

Table 4 Typical fatty acid composition and triglyceride profile for selected cocoa butter feedstocks

	Cocoa butter	Palm	Illipe	Shea	Sal	Kokum
Palmitic (P)	25	45	16	4	5	2
Stearic (St)	36	5	46	43	44	57
Oleic (O)	34	38	35	45	40	40
Linoleic (L)	2	10	-	7	2	22
Arachidic (Ar)	22	-	2	-	7	-
POSt	39	3	35	5	11	5
StOSt	26	-	45	40	42	72
POP	16	26	7	-	1	-
StOAr	2	-	4	2	13	-
StLP	4	2	-	-	-	-
PLP	2	7	-	-	-	-
StLSt	22	2	-	-	-	-
StOO	4	3	3	27	16	15

ที่มา: Wainwright (1996)

Source: Wainwright (1996)

ตารางที่ 5 องค์ประกอบกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์ของ CBE, CBRs และ CBSs

Table 5 Fatty acid and TG composition of CBE, CBRs and CBSs

CBA	Plant fat and oil	Function	Fatty acid	Triglyceride
CBEs	- Palm oil	- non – lauric fat	-palmitic acid (P)	- POP
	- illipe butter	-does not alter the	- stearic acid (S)	- POS
	- shea butter	properties of cocoa	- oleic acid (O)	- SOS
	- kokum butter	butter in mixture	-linoleic acid (L)	
CBRs	-soy bean oil	P a r t i a l l y	-palmitic acid (P)	- PEE
	-palm olein	compatible different	- stearic acid (S)	- SEE
		triglyceride	-linoleic acid (L)	
CBSs	-coconut oil	- lauric fat	- lauric acid	- LLL
	-palm kernel oil	- suitable for 100% substitution only	- myristic acid	- LLM - LMM

ที่มา : Lipp และ Anklam (1998)

Source: Lipp and Anklam (1998)

เนยโกโก้เทียมประกอบด้วยไตรกลีเซอไรด์ในรูป POP POSt และ StOSt ใกล้เคียงเนยโกโก้ โดยเนยโกโก้ที่ดีต้องมีไตรกลีเซอไรด์ทั้ง 3 รูปข้างต้นประมาณร้อยละ 80 จึงสามารถใช้ทดแทนเนยโกโก้ได้ดี ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ช็อกโกแลตที่ได้มีคุณภาพดีด้วย (Wainwright, 1996; Minifie, 1989; Gegiou and Staphylakis, 1985) ดังนั้นจึงนำไขมันหรือน้ำมันพืชแหล่งอื่นๆมาผลิตเป็นเนยโกโก้เทียม เพราะมีราคาถูกและมีองค์ประกอบของไตรกลีเซอไรด์ใกล้เคียงกับเนยโกโก้ (Minifie, 1989) โดยเนยโกโก้เทียมประกอบด้วย POP POSt และ StOSt ร้อยละ 21 40 และ 27 ตามลำดับ (Undurraga *et al.*, 2001)

ตารางที่ 6 คุณลักษณะของเนยโกโก้ และ เนยโกโก้เทียมทั้ง 3 ชนิด

Table 6 Distinguishing characteristics of cocoa butter and cocoa butter alternatives

	CB	CBE	CBR	CBS
C10	-	-	-	3
C12	-	-	-	54
C14	-	-	-	20
C16	25	30	12	9
C18	36	30	14	10
C18:1	34	35	67	-
C18:2	3	3	6	-
Tempering	Yes	Yes	No	No
Stable crystal	β	β	β'	β'

ที่มา : Wainwright (1996)

Source: Wainwright (1996)

2.2 การผลิตเนยโกโก้เลียนแบบ

เนยโกโก้เลียนแบบเป็นไขมันที่เตรียมได้จากการคัดกรององค์ประกอบของไขมันพืชแหล่งต่าง ๆ ยกเว้นโกโก้ เพื่อปรับปรุงคุณสมบัติด้านการหลอมเหลวให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ โดยจะอาศัยกระบวนการไฮโดรจีเนชัน (Hydrogenation) กระบวนการแยกลำดับส่วน (Fractionation) กระบวนการอินเตอร์เอสเทอริฟิเคชัน (Interesterification) การเปลี่ยนแปลงระดับยีน (Genetic manipulation) หรือ Single cell oil โดยวิธีการผลิตเนยโกโก้เทียม (ประพันธ์ ปิ่นศิริโรคม, 2544)

2.2.1 กระบวนการไฮโดรจีเนชัน (Hydrogenation)

กระบวนการไฮโดรจีเนชันเป็นกระบวนการของปฏิกิริยาทางเคมีที่เติมไฮโดรเจนอะตอมเข้าไปที่พันธะคู่ในโมเลกุลของกรดไขมันไม่อิ่มตัวซึ่งเป็นองค์ประกอบของไตรกลีเซอไรด์ในไขมันและน้ำมัน โดยมีนิกเกิลเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาเพื่อเปลี่ยนน้ำมันที่เป็นของเหลวให้เป็นกึ่งแข็งกึ่งเหลวหรือของแข็งที่มีระดับความแข็งอ่อนตามต้องการเรียกว่า plastic fat การทำไฮโดรจีเนชันส่วนใหญ่ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจะไม่สมบูรณ์ และปฏิกิริยาจะเกิดได้ทั้งแบบ selective ซึ่งเป็นการเติม

ไฮโดรเจนอะตอมเข้าไปเฉพาะที่พันธะคู่ในโมเลกุลของกรดไขมันไม่อิ่มตัว และ non-selective เป็นการเติมไฮโดรเจนอะตอมแบบสุ่ม ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของกรดไขมันของไตรกลีเซอไรด์ เช่น จำนวนพันธะคู่ของกรดไขมันไม่อิ่มตัวลดลงจะมีผลทำให้ปริมาณของกรดไขมันจำเป็นต่อร่างกายลดน้อยลงด้วย แต่จะมีความคงตัวต่อการเกิดออกซิเดชันดีขึ้น ทำให้มีโอกาสเกิดการหืนได้ช้าลง อย่างไรก็ตามกรดไขมันชนิดไม่อิ่มตัวที่เกิดขึ้นใหม่จะมีไอโซเมอร์คือเกิด trans-isomer ขึ้นประมาณร้อยละ 5-45 ซึ่งจะมีผลต่อการดูดซึมเอาไปใช้ประโยชน์ของร่างกาย (นิธิยา รัตนานนท์, 2541; Alpaslan and Karaali, 1998)

2.2.2 กระบวนการแยกลำดับส่วน (Fractionation)

การแยกลำดับส่วนเป็นการแยกส่วนประกอบที่มีจุดหลอมเหลวต่างกัน โดยอาศัยการตกผลึกบางส่วน (partial crystallization) ในวิญญากาศของเหลว แล้วทำการแยกส่วนประกอบเหล่านั้นออกจากกัน (Kreulen, 1993)

กระบวนการนี้สามารถแบ่งได้ 3 วิธีใหญ่ๆ (Jacobsbers and Jacqmain, 1997; MacKenzie and Stevenson, 2000) ได้แก่

1. Dry fractionation เป็นการแยกส่วนโดยการลดอุณหภูมิเพื่อแยกส่วนที่มีจุดหลอมเหลวสูงกว่าออกจากส่วนที่มีจุดหลอมเหลวต่ำกว่า ข้อดีของวิธีนี้คือลดการปนเปื้อนจากสารเคมี มีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก ใช้ความร้อนน้อย และช่วยป้องกันการเกิดออกซิเดชันได้
2. Wet หรือ Solvent fractionation เป็นการแยกโดยใช้ตัวทำละลายเติมลงในน้ำมันก่อนการตกผลึก วิธีนี้อาจเกิดออกซิเดชันได้เนื่องจากการปนเปื้อนของตัวทำละลายและระหว่างการแยกตัวทำละลายออก
3. Aqueous detergent หรือ LanZa เป็นกระบวนการแยกที่เติม sodium alkyl sulfate หลังการตกผลึก ซึ่งทำให้ผลึกแยกออกจากร้านน้ำมันได้ดีขึ้น จากนั้นนำไปเหวี่ยงแยกแล้วทำให้ผลึกแห้ง

2.2.3 กระบวนการอินเตอริเอสเทอริฟิเคชัน (Interesterification)

กระบวนการนี้จัดเป็นปฏิกิริยาทรานเอสเทอริฟิเคชัน (tranesterification) ประเภทที่มีการแลกเปลี่ยนหมู่เอซิลในโครงสร้างไตรกลีเซอไรด์จากตัวหนึ่งไปยังอีกตัวหนึ่ง (ester-ester exchange) เพื่อให้เกิดการจัดเรียงตัวใหม่ของกรดไขมันที่เป็นองค์ประกอบได้เป็นไตรกลีเซอไรด์รูปแบบใหม่ ซึ่งทำให้สมบัติทางเคมีและกายภาพของไขมันและน้ำมันแตกต่างจากไขมันเดิมตามต้องการ (Zainal and Yosoff, 1999, Alpaslan and Karaali, 1998; Wainwright, 1996; Foglia *et al.*, 1993; Mojovic *et al.*, 1993; Macrae, 1983) ซึ่งปฏิกิริยาทรานเอสเทอริฟิเคชันประเภทต่างๆ แสดงดังภาพที่ 3 โดยกระบวนการอินเตอริเอสเทอริฟิเคชันสามารถเกิดขึ้นได้ 2 วิธี คือ การใช้สารเคมี (Chemical Interesterification) เช่น sodium metal และ sodium alkoxide และ การใช้เอนไซม์

(Enzymatic Interesterification) เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา ซึ่งปัจจุบันนิยมใช้เอนไซม์ไลเปสมากกว่าการใช้สารเคมีเนื่องจาก เอนไซม์ไลเปสมีความจำเพาะเจาะจงสูง ทำให้ควบคุมปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นได้และสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบของไตรกลีเซอไรด์ใหม่ตามต้องการได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะช่วยลด by-product ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเกิดปฏิกิริยาลง นอกจากนี้การผลิตเนยโกโก้ที่ผสมด้วยวิธีนี้จะมีประสิทธิภาพสูงกว่าการใช้สารเคมีเพราะการใช้สารเคมีจำเป็นต้องใช้ร่วมกับอุณหภูมิที่สูงมากจึงส่งผลให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์เสียไป ในขณะที่การใช้เอนไซม์สามารถเร่งปฏิกิริยาในสภาวะที่ไม่รุนแรง (อุณหภูมิ ความเป็นกรด-ด่าง และความดันปกติ) และใช้พลังงานน้อย รูปแบบการหลอมเหลวของไตรกลีเซอไรด์ใหม่ที่ได้จากการใช้สารเคมีและเอนไซม์เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาแสดงดังภาพที่ 4 (ประพันธ์ ปิ่นศิริโรคม, 2544; Khumolo *et al.*, 2002; MacKenzie and Stevenson, 2000; Zainal and Yusoff, 1999; Gunstone, 1999; Forssell *et al.*, 1992; Macrae, 1983) โดยเลือกใช้เอนไซม์ไลเปสชนิดที่มีความจำเพาะเจาะจงต่อตำแหน่งที่ 1 และ 3 ของไตรกลีเซอไรด์ เนื่องจากเอนไซม์จะไปทำลายพันธะของโครงสร้างไตรกลีเซอไรด์เฉพาะตำแหน่งที่ 1 และ 3 เท่านั้นทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่ต้องการคือ กรดไขมันอิสระ 1,2(2,3) - diglyceride โดยเฉพาะ 2 - monoglyceride และสามารถควบคุมปฏิกิริยาได้ ในขณะที่เอนไซม์ไลเปสชนิดไม่จำเพาะเจาะจงจะตัดแบบสุ่มทุกตำแหน่งของไตรกลีเซอไรด์ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการมีน้อย (ดังภาพที่ 4) นอกจากนี้ควรใช้เอนไซม์ที่ผ่านการตรึงรูปซึ่งจะให้ประโยชน์สูงสุดและคุ้มทุนเมื่อเทียบกับหน่วยกับเอนไซม์อิสระ (Undurraga *et al.*, 2001; Akoh, *et al.*, 1992)

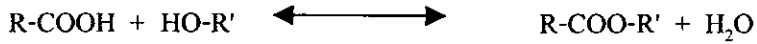
ประโยชน์ของเอนไซม์ตรึงรูปมีหลายประการ (ปรางณี อ่านเปรื่อง, 2543) ได้แก่

1. มีโอกาสเพิ่มกิจกรรมและเสถียรภาพของเอนไซม์ได้ ถ้าวิธีเหมาะสม
2. ใช้กับระบบ multi-enzyme ในการทดลองขนาดใหญ่ได้
3. ใช้ซ้ำ ใช้อย่างต่อเนื่อง และใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ได้
4. ใช้ภาวะการทำปฏิกิริยาที่ต่างไปจากเอนไซม์อิสระ หรือเอนไซม์เคมีได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของตัวพวย และวิธีการตรึงรูป
5. ใช้ให้เหมาะสมกับเครื่องปฏิกรณ์เอนไซม์ได้ ทั้งนี้ขึ้นกับรูปร่างตัวพวยและลักษณะสัณฐาน
6. ใช้งานได้ทันทีโดยไม่ต้องทำให้บริสุทธิ์ก่อน

1. Hydrolysis of ester

2. Synthesis of ester

3. Transesterification

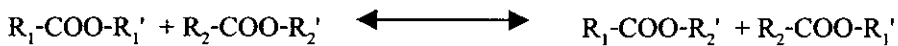
3.1 Acidolysis

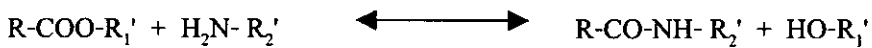
3.2 Alcoholysis

3.3 Ester Exchange (Interesterification)

3.4 Aminolysis

ภาพที่ 3 การเร่งปฏิกิริยาต่างๆ ของเอนไซม์ไลเปส

Figure 3 Types of reactions catalysed by lipases

ที่มา: Yamane (1987)

Source: Yamane (1987)

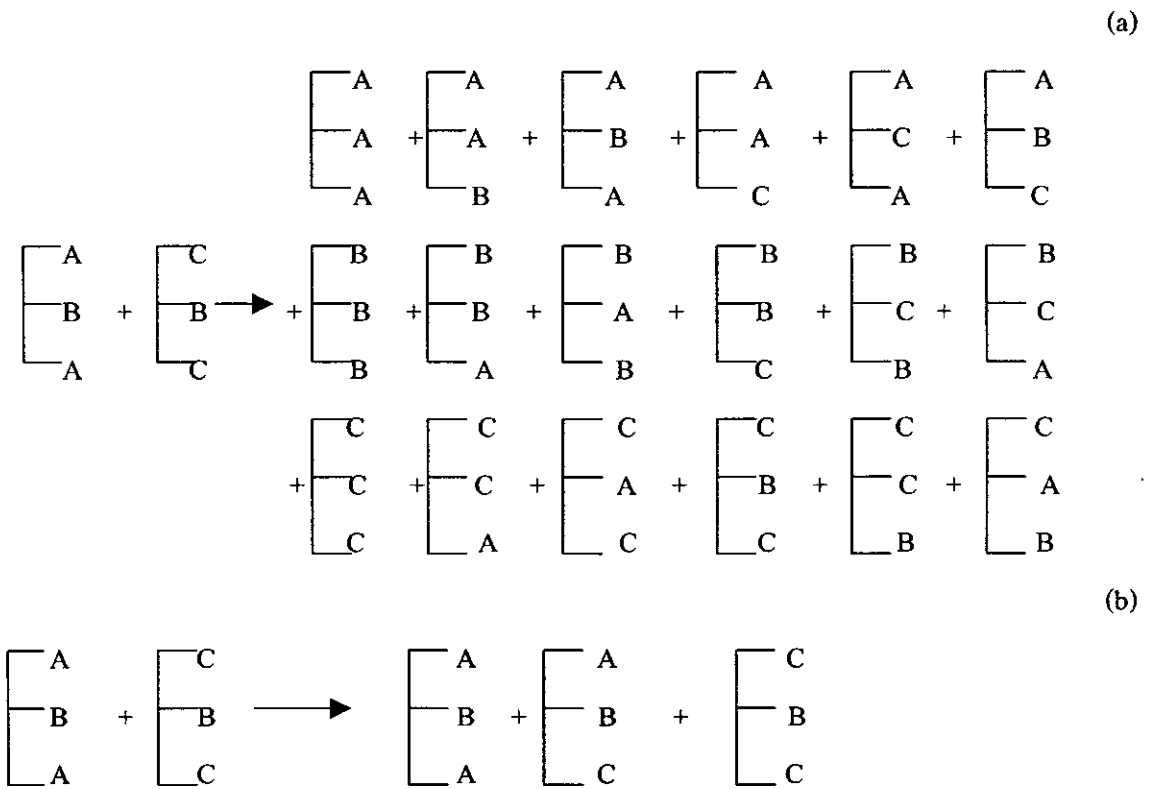

ข้อจำกัดของการใช้เอนไซม์อิสระ (ปราณี อำนเป็รื่อง, 2543) ได้แก่

1. ไม่เสถียร
2. ใช้งานในลักษณะไม่ต่อเนื่อง หรือใช้ครั้งเดียว (batch)
3. มีกิจกรรมต่ำ ถ้าจะให้มึกิจกรรมสูงต้องทำให้บริสุทธิ์ก่อนใช้
4. เอนไซม์อิสระจะปนลงในสารละลายของสับสเตรทและผลผลิต ทำให้แยกออกไม่ได้ และเนื่องจากเอนไซม์เป็น โปรตีนจะปนเปื้อนในลักษณะสารปนเปื้อนโปรตีน (proteineous contaminants) โดยเฉพาะถ้าอยู่ในอาหารจะเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเกิดเป็นตะกอนเมื่อถึงระดับอุณหภูมิและความเป็นกรด-ด่างของโปรตีนชนิดนั้นๆ
5. มีสภาวะการทำปฏิกิริยาจำเพาะ เพราะฉะนั้นบางครั้งอาจไม่เหมาะในกระบวนการแปรรูปอาหาร หรือระดับอุตสาหกรรม
6. เอนไซม์อิสระส่วนใหญ่ละลายน้ำและสารละลายได้ ฉะนั้นจะนำมาใช้ในลักษณะ solid catalyst ไม่ได้ มีผลให้ไม่สามารถใช้กับเครื่องปฏิกรณ์ เช่น fluidized bed และ packed bed
7. มีต้นทุนสูงมาก
8. เอนไซม์อิสระในเซลล์จุลินทรีย์ (Intracellular enzyme) เมื่อนำมาใช้งานต้องผ่านกระบวนการสกัดและทำบริสุทธิ์ก่อน
9. มีพิษต่อผู้ใช้ในลักษณะของการสูดดม และการสัมผัสในปริมาณมากๆ

กระบวนการอินเตอร์เอสเทอร์ฟิเคชันที่มีเอนไซม์ไลเปสเป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิกิริยาต้องการน้ำเพื่อกระตุ้นการทำงานของเอนไซม์และปริมาณน้ำที่เหมาะสมคือ ร้อยละ 1 - 10 ของน้ำหนักไขมันที่ใช้ทำปฏิกิริยา เนื่องจากถ้าปริมาณน้ำสูงเกินไปจะทำให้สมดุลของระบบเลื่อนเข้าสู่สมดุลของปฏิกิริยาไฮโดรไลซิส (Basheer *et al.*, 1995) ดังนั้นในระบบจะต้องใช้ตัวทำละลายอินทรีย์ที่เหมาะสมเพราะจะมีผลต่อการลดปริมาณน้ำเช่น ปีโตรเลียมอีเธอร์ (จุดหลอมเหลว 60-80 องศาเซลเซียส)

การเลือกใช้ตัวทำละลายต้องคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อระบบการทำงานของเอนไซม์ด้วย โดยจะใช้เอนไซม์ที่ถูกตรึงเพื่อช่วยไม่ให้เอนไซม์ถูกทำลายด้วยตัวทำละลายอินทรีย์ พบว่าตัวทำละลายที่เหมาะสมในการตรึงเอนไซม์ไลเปสที่ใช้ตัวทำละลายไม่มีขั้วได้แก่ ซิลิโกลีน เอลีโกลีน และ ซิลิกาเจล (Mojovic *et al.*, 1993) ปฏิกิริยาอินเตอร์เอสเทอร์ฟิเคชันจะเกิดขึ้นที่อุณหภูมิ 20 - 60 องศาเซลเซียส และต้องมีการควบคุมความเป็นกรด-ด่างไม่ให้เป็นกรดแก่หรือด่างมากเกินไปซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของเอนไซม์ โดยการเติมบัฟเฟอร์เพื่อควบคุมความเป็นกรด-ด่างให้อยู่ในช่วงที่เอนไซม์ทำงานได้ โดยช่วงที่เหมาะสมต่อการทำงานของเอนไซม์ไลเปสคือ ถ้าเป็นไลเปสจากสัตว์ความเป็นกรด-ด่างที่เหมาะสมอยู่ในช่วง 8 ถึง 9 แต่ขึ้นอยู่กับชนิดของสับสเตรท ปริมาณเกลือ และ

ภาพที่ 4 รูปแบบไตรกลีเซอไรด์ที่ได้จากการใช้สารเคมีและเอนไซม์ไลเปสชนิดที่ไม่มีความจำเพาะเจาะจงต่อตำแหน่งที่ 1 และ 3 บนไตรกลีเซอไรด์ (a) และ เอนไซม์ไลเปสชนิดที่มีความจำเพาะเจาะจงต่อตำแหน่งที่ 1 และ 3 บนไตรกลีเซอไรด์ (b) เป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิกิริยาอินเตอริเอสเตอร์ฟิเคชัน

Figure 4 Triglyceride mixtures formed by interesterification of mixtures of fats; with chemical or non-specific lipase catalysis (a) and with 1,3- specific lipase catalysis (b)

ที่มา : Macrae (1983)
 Source: Macrae (1983)

ชนิดของอิมัลซิไฟเออร์ที่ใช้อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่าความเป็นกรด-ด่างที่เหมาะสมให้อยู่ในช่วงที่เป็นกรดได้ ส่วนไลเปสจากจุลินทรีย์ทำงานได้ดีในช่วงความเป็นกรด-ด่าง 5.6 ถึง 8.5 และมีความคงตัวสูงในช่วงความเป็นกรด-ด่างที่เป็นกลาง ไลเปสส่วนใหญ่ทำงานได้ดีในช่วงอุณหภูมิ 30 ถึง 40 องศาเซลเซียส และ ไลเปสจากจุลินทรีย์มีความคงตัวต่ออุณหภูมิสูงกว่า ไลเปสจากพืช และ

สัตว์ โดยเฉพาะไลเปสจากเชื้อ *Pseudomonas* สามารถทนอุณหภูมิได้สูงถึง 100 องศาเซลเซียส (Gandhi, 1997; Yamane, 1987) และการทำให้เกิดปฏิกิริยาได้ก็ควรมีการควบคุมเวลาเพื่อให้เอนไซม์เกิดการกระจายตัวที่สม่ำเสมอและต้องทำในภาชนะปิดเพื่อป้องกันอากาศและความชื้น

- 4. การเปลี่ยนแปลงระดับยีน (Genetic manipulation)
- 5. Single cell oil

ในปัจจุบันนิยมใช้กระบวนการอินเตอร์เอสเทอร์ิฟิเคชันในการผลิตเนยโกโก้เทียม เนื่องจากความน่าสนใจของกระบวนการนี้สามารถเพิ่มคุณภาพเชิงหน้าที่และคุณค่าทางโภชนาการในผลิตภัณฑ์ได้ ซึ่งช่วยลดปัญหาการเกิด trans-isomer และเพิ่มปริมาณกรดไขมันจำเป็นในผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากกระบวนการไฮโดรจีเนชันได้ซึ่งสาเหตุเกิดจากกระบวนการนี้เป็นการเติมไฮโดรเจนอะตอมที่พันธะคู่ในโมเลกุลของกรดไขมันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกรดไขมันในไตรกลีเซอไรด์และทำให้ไอโซเมอร์เปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนั้นช่วยลดปัญหาจากการใช้สารเคมีและความร้อนสูงในกระบวนการแยกส่วน ในขณะที่การผลิตเนยโกโก้เทียมด้วยวิธีการทางพันธุวิศวกรรมหรือใช้ Single cell oil ยังไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปถึงความปลอดภัย มีวิธีการยุ่งยากและใช้ต้นทุนสูง (ประพันธ์ ปิ่นศิริโรดม, 2544; นิธิยา รัตนปนนท์, 2541; Willis and Marangoni, 1998; Alpaslan and Karaali, 1998; Wainwright, 1996)

Tanaka และคณะ (1981 อ้างโดย Mojovic *et al.*, 1993) ผลิตเนยโกโก้เทียมโดยใช้เอนไซม์ไลเปสที่ถูกตรึงจากเชื้อ *Rhizopus delmar* เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาอินเตอร์เอสเทอร์ิฟิเคชันที่ตำแหน่ง 1,3 ของน้ำมันมะกอกผสมกรดสเตียริกหรือกรดปาล์มมิติก Chong และคณะ (1992) ใช้เอนไซม์ไลเปสที่ถูกตรึงซึ่งผลิตจากเชื้อ *Mucor michei* เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาอินเตอร์เอสเทอร์ิฟิเคชันที่ตำแหน่ง 1,3 ของปาล์มโอเลอิน ซึ่งการรวมกันของ stearoyl ในปาล์มโอเลอินจะทำให้ได้ปริมาณไตรกลีเซอไรด์ของ Palmitic – Oleic – Stearic (POSt) Stearic – Oleic – Stearic (StOst) และ Palmitic – Oleic – Palmitic (POP) ใกล้เคียงกับเนยโกโก้ นอกจากนี้มีจุดหลอมเหลวใกล้เคียงด้วยคือ 38.4 Nesaretnam และ Razak (1992) ผลิตเนยโกโก้เทียม(CBE) จาก Illipe fat ผสมกับ palm mid fraction ในอัตราส่วน 70 : 30 โดยผลิตภัณฑ์ที่ได้มี Solid fat content และองค์ประกอบของกรดไขมันใกล้เคียงกับเนยโกโก้ ส่วน Mojovic และคณะ (1993) สามารถผลิตเนยโกโก้เทียม(CBE) จาก Palm oil fraction และกรดสเตียริก โดยใช้เอนไซม์ไลเปสที่ถูกตรึงซึ่งผลิตจากเชื้อ *Rhizopus arrhizus* เป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิกิริยาอินเตอร์เอสเทอร์ิฟิเคชัน พบว่าผลิตภัณฑ์ที่ได้มีองค์ประกอบของกรดไขมันและไตรกลีเซอไรด์ใกล้เคียงกับเนยโกโก้ นอกจากนั้นมีการผลิต cocoa butter extender จากไขมันผสมระหว่าง Kokum butter และ Phulwara butter ที่ผ่านการแยกส่วนในอัตราส่วน 40 ต่อ

60 ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้มีองค์ประกอบกรดไขมัน และไตรกลีเซอไรด์คล้ายกับเนยโกโก้ นอกจากนี้จะมีจุดหลอมเหลวในช่วงแคบใกล้เคียงกับเนยโกโก้ (Reddy and Phabhakar, 1994) Ali และคณะ (2001) ผลิตเนยโกโก้เทียมจาก น้ำมันผสมระหว่าง palm oil mid fraction (POMF) และน้ำมันมะพร้าว (CNO) ในอัตราส่วน 30 ต่อ 15 ที่ผ่านการตัดแปรด้วยวิธี double fraction เปรียบเทียบกับเนยโกโก้ แล้วนำไปผลิตช็อกโกแลตไม้ใส่นมเคลือบด้วยน้ำมันผสม เพื่อศึกษาผลของอุณหภูมิ การเก็บรักษาต่อเนื้อสัมผัส โครงสร้างผลึก การเกิดฝ้าขาวและคุณภาพทางประสาทสัมผัสของช็อกโกแลตพบว่า PMF มีรูปแบบการหลอมเหลวและจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับเนยโกโก้ในขณะที่ CNO มีจุดหลอมเหลวต่ำกว่ามากเนื่องจาก CNO มีไตรกลีเซอไรด์ที่มีน้ำหนักโมเลกุลต่ำมากเป็นองค์ประกอบเมื่อเทียบกับเนยโกโก้ แต่เมื่อนำน้ำมันทั้งสองมาผสมกัน (30:15) แล้วผ่านการตัดแปร จะให้รูปแบบการหลอมเหลวใกล้เคียงกับเนยโกโก้เช่นกัน Undurraga และคณะ (2001) ผลิตเนยโกโก้เทียมโดยใช้ POMF ผสมกับกรดสเตียริกมาผ่านการตัดแปรโดยใช้เอนไซม์ไลเปส (Lipozyme™) เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาอินเตอร์เอสเทอร์ฟิเคชันในสถานะที่ไม่มีตัวทำละลาย พบว่าเมื่อพิจารณารูปแบบการหลอมเหลวของ palm oil midfraction จะถูกหลอมเหลวหมดอย่างรวดเร็วที่อุณหภูมิประมาณ 32 องศาเซลเซียส ในขณะที่ CBE ที่ได้จะมีช่วงการหลอมเหลวตั้งแต่เริ่มหลอมจนหลอมเหลวหมดใกล้เคียงกับเนยโกโก้คือ อยู่ในช่วงประมาณ 23 ถึง 39 องศาเซลเซียส ในขณะที่เนยโกโก้จะอยู่ในช่วงประมาณ 22 ถึง 36 องศาเซลเซียส นอกจากนี้พบว่า จุดหลอมเหลวของ CBE เหมือนกับเนยโกโก้เช่นกันคือประมาณ 31 องศาเซลเซียส (สังเกตจาก peak สูงสุดของ thermogram) นอกจากนี้ Khumolo และคณะ (2002) ผลิต CBE จากน้ำมันของเมล็ด *Stychnos madagascariensis* (SM) *Trichelia emetica* (TE) และ *Ximenia caffra* (XC) โดยใช้เอนไซม์ไลเปสจากเชื้อ *Rhizomucor michiei* เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาทรานเอสเทอร์ฟิเคชันพบว่า น้ำมันจาก SM และ XC เมื่อถูกตัดแปรแล้วปริมาณของกรดปาล์มิติก (C16) สเตียริก (C18) และ กรดโอเลอิก (C18:1) ใกล้เคียงกับเนยโกโก้ แต่น้ำมันจาก TE จะให้กรดโอเลอิกต่ำกว่าเนยโกโก้มาก และเมื่อวิเคราะห์โครงสร้างไตรกลีเซอไรด์ของน้ำมันชี้ให้เห็นว่ากรดโอเลอิกจะเป็นกรดไขมันที่สำคัญในตำแหน่งที่ 2 และมีปริมาณมากโดยเฉพาะน้ำมันจาก SM และ XC คือร้อยละ 65.9 และ 80.8 ในขณะที่ น้ำมันจาก TE มีกรด โอเลอิกในตำแหน่งที่ 2 เพียงร้อยละ 40.2 เท่านั้น จากการศึกษาพบว่าน้ำมันจาก SM และ XC เหมาะใช้ผลิต CBE เนื่องจากมีปริมาณกรดโอเลอิกสูง โดยเฉพาะตรงตำแหน่งที่ 2 ของไตรกลีเซอไรด์ ซึ่งเป็นกรดไขมันที่สำคัญของเนยโกโก้

3. ช็อกโกแลต

3.1 ช็อกโกแลต และประเภทของช็อกโกแลต

ช็อกโกแลตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการผสมของน้ำตาล โกโก้ลิเคอร์และเนยโกโก้เป็นหลักซึ่งจัดเป็นอิมัลชันแบบน้ำในน้ำมัน (water in oil emulsion) โดยเป็นการกระจายอนุภาคละเอียดของผงโกโก้และน้ำตาลในส่วน continuous phase คือเนยโกโก้ ซึ่งเนยโกโก้เป็นส่วนผสมที่สำคัญที่ทำให้สมบัติทางกายภาพแก่ช็อกโกแลต เช่น ความมันวาว เนื้อสัมผัส ความรู้สึกในปากเมื่อบริโภค (mouth feel) และการปลดปล่อยกลิ่นรส เนื่องจากการหลอมเหลวของเนยโกโก้ในช่วงแคบและมีจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับอุณหภูมิร่างกาย (Miquel *et al.*, 2001) ในการผลิตช็อกโกแลตไม่ควรให้น้ำอยู่ในกระบวนการซึ่งถ้ามีน้ำปนอยู่เพียงร้อยละ 2 ทำให้ช็อกโกแลตที่ได้มีคุณภาพไม่ดีเช่น เกิด fat bloom และ sugar bloom ได้ง่ายระหว่างการเก็บรักษา ทำให้สมบัติการไหลและเนื้อสัมผัสไม่ดี Nickiess และ Sidaway (1980) กล่าวถึงลักษณะที่ดีของช็อกโกแลตไว้ดังนี้

สี	ต้องมีความสม่ำเสมอและสีเข้ม
ลักษณะปรากฏที่ผิว	มีลักษณะเรียบไม่มีจุดหรือรอยฝ้าขาวบนผิวหน้า
ลักษณะเนื้อสัมผัส	ต้องเรียบเนียน ไม่มีลักษณะเนื้อที่เป็นทราย
การแตกหัก	มีการแตกหักที่ดี
กลิ่นรส	ให้ลักษณะกลิ่นรสช็อกโกแลตที่ดี
กลิ่นหอม	มีกลิ่นหอมของกลิ่นรส

ช็อกโกแลตสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆคือ ช็อกโกแลตนม (milk chocolate) ช็อกโกแลตไม่ใส่นม (dark chocolate) และ ช็อกโกแลตขาว (white chocolate) โดยช็อกโกแลตไม่ใส่นมแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือช็อกโกแลตกึ่งหวาน (semi chocolate) และชนิดหวานกึ่งขม (bitter sweet) ตามปริมาณ โกโก้ลิเคอร์และน้ำตาลในส่วนผสม (Vercet, 2003; Loisel *et al.*, 1998; Samsudin and Ali, 1996; Nesaretnam and Razak, 1992; Minifie, 1989) โดยส่วนประกอบของช็อกโกแลตชนิดต่างๆ แสดงดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ส่วนประกอบของช็อกโกแลตชนิดต่างๆ

Table 7 Ingredient of chocolate

Ingredient	White chocolate	Milk chocolate	Dark chocolate	
			Semi-sweet	Simi-bitter
Sugar	53	50	48.0	36.0
Cocoa butter	23	21.0	9.7	-
Milk	8.6	16.0	-	-
Skim milk	11.0	-	-	-
Cocoa liquor	-	12.0	40.0	60.0
Milk fat	-	-	1.7	1.5
Lactose	4.0	-	-	-
Lecithin	0.4	0.5	0.6	0.5

ที่มา: ดัดแปลงจาก Wainwright (1996) และ Vercet (2003)

Source: Adapted from Wainwright (1996) and Vercet (2003)

จากตารางที่ 7 เห็นได้ว่าช็อกโกแลตไมใส่มนจะมีปริมาณของน้ำตาลและเนยโกโก้ต่ำกว่าช็อกโกแลตชนิดอื่น แต่จะมีปริมาณโกโก้ลิเคอร์สูงมากจึงทำให้ช็อกโกแลตมีรสขม เนื่องจากโกโก้มีสารทีโอโบรมีน (theobromine) และแทนนิน (tannin) เป็นองค์ประกอบ ซึ่งสารพวกนี้จะให้รสขม ในขณะที่ช็อกโกแลตขาวจะไม่มีโกโก้ลิเคอร์เป็นส่วนผสม ซึ่งช็อกโกแลตชนิดนี้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการกระจายของอนุภาคน้ำตาลและmilk solid ในเฟสต่อเนื่องของไขมัน (fat-phase continuous) แต่ช็อกโกแลตขาวนี้จะเกิดออกซิเดชันได้ง่ายกว่าช็อกโกแลตชนิดอื่น เนื่องจากในโกโก้ผงหรือโกโก้ลิเคอร์จะมีสารต้านการเกิดออกซิเดชัน (antioxidant) เป็นองค์ประกอบจึงสามารถป้องกันการเกิดออกซิเดชันได้ (Vercet, 2003)

3.2 การผลิตช็อกโกแลต

Tewkesbury และคณะ (2000) กล่าวว่าวัตถุประสงค์สำคัญในการผลิตช็อกโกแลตคือทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปผลึกคงตัวของเนยโกโก้ (รูป β ; V) ผลึกรูปนี้มีจุดหลอมเหลวสูง (32-35 องศาเซลเซียส) จะแข็งตัวและให้ความมันวาวแก่ผลิตภัณฑ์ที่อุณหภูมิห้อง หลอมเหลวได้เร็วในปาก ซึ่ง

ส่งผลให้ซ็อกโกแลตมีเนื้อสัมผัสที่น่าพอใจ ถ้ารูปผลึกที่มีจุดหลอมเหลวต่ำกว่ารูป β ทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพไม่ดีด้วย โดยเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ (Tewkesbury *et al.*, 2000) ดังต่อไปนี้

1. ซ็อกโกแลตจะอ่อนตัวที่อุณหภูมิห้อง เนื่องจากไขมันของเนยโกโก้จะหลอมเกิดส่วนของเหลวขึ้นที่อุณหภูมิห้อง ซึ่งมีผลต่อเนื้อสัมผัสและการยอมรับของผู้บริโภค

2. เคาะซ็อกโกแลตออกจากพิมพ์ยาก เนื่องจากซ็อกโกแลตจะอ่อนตัวที่อุณหภูมิห้อง และจะมีปริมาตรการหดตัว (volumetric contraction) น้อยเมื่อเกิดเป็นของแข็ง (solidification) ขณะที่ใส่แม่พิมพ์

3. รูปผลึกที่มีความคงตัวน้อยกว่าจะเกิดการตกผลึกใหม่ เนื่องจากการหลอมและรวมตัวกันใหม่เกิดเป็นผลึกรูปใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุเกิดฝ้าขาว (fat bloom)

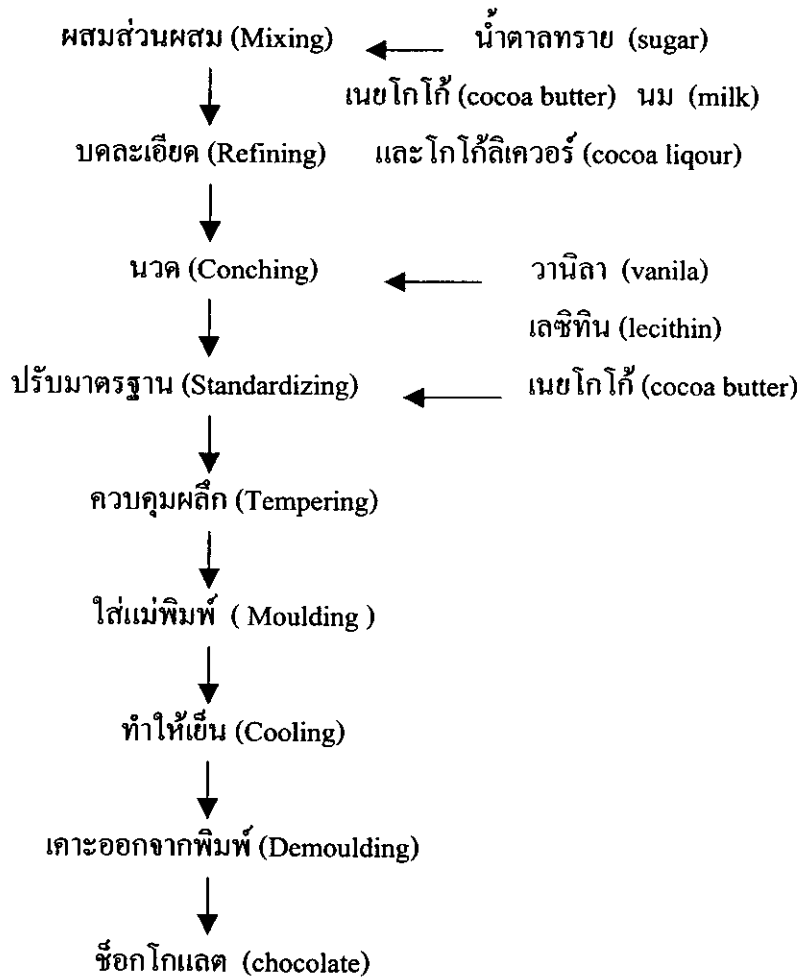
การผลิตซ็อกโกแลตจะมีขั้นตอนการผลิตซึ่งควบคุมสภาวะการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์มีคุณลักษณะและคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการผลิตแสดงดังภาพที่ 5 (Minifie, 1989)

3.2.1 การเตรียมส่วนผสม

ก่อนผสมส่วนผสมต่างๆ ควรหลอมเนยโกโก้หรือไขมันอื่นๆ ก่อนแต่ไม่ควรใช้เวลานานเกินไปเพราะทำให้สมบัติของไขมันเกิดการเปลี่ยนแปลง สำหรับน้ำตาลควรบดให้ละเอียดมากที่สุดเนื่องจาก ถ้าอนุภาคของน้ำตาลใหญ่เกินไปทำให้ซ็อกโกแลตที่ได้มีลักษณะเนื้อสัมผัสหยาบเป็นทรายและให้ความรู้สึกภายในปาก (mouth feel) ที่ไม่ดีเมื่อบริโภค นอกจากนี้เมื่ออบคแล้วควรใช้ให้หมดในกรณีที่ใช้ไม่หมดควรบรรจุในภาชนะที่ปิดสนิทและเก็บในที่แห้ง เช่นเดียวกับนมผงหรือผงโกโก้ (กรณีซ็อกโกแลตใส่นม) ควรทำให้แห้งก่อนใช้ เนื่องจากความชื้นเป็นปัจจัยทำให้ลักษณะการไหลของซ็อกโกแลตเสียไป (Minifie, 1989) และทำให้เกิด sugar bloom บริเวณผิวหน้าของซ็อกโกแลต (Paszczola, 1997)

3.2.2 การผสมส่วนผสม

ขั้นแรกของการผลิตเป็นการผสมส่วนผสมต่างๆ ได้แก่ น้ำตาลทราย เนยโกโก้ โกโก้ลิควอร์ และ นม (ในกรณีซ็อกโกแลตนม) ซึ่งนมที่ใช้ในการผสมอาจอยู่ในรูปนมผงหรือครัมบ์นม (milk crumb) ซึ่งเตรียมได้จากการผสมนมกับน้ำตาล หรือจะผสมโกโก้ลิควอร์ก็ได้ แล้วนำมาทำแห้งจะได้ครัมบ์นมที่มีกลิ่นคาราเมล ในอเมริกาต้องการกลิ่นเนยแข็ง (cheesy) ซึ่งทำได้โดยการไฮโดรไลส์น้ำนมด้วยเอนไซม์ไลเปสก่อนจะทำแห้ง การที่ซ็อกโกแลตมีกลิ่นรสที่ต้องการได้จากโกโก้ลิควอร์ (Wainwright, 1996; Minifie, 1989)

ภาพที่ 5 ขั้นตอนการผลิตช็อกโกแลต

Figure 5 Chocolate process

ที่มา : ดัดแปลงจาก Minifie (1989)

Source: Adapted from Minifie (1989)

เมื่อเตรียมส่วนผสมแล้วนำโกโก้ลิเควอร์และเนยโกโก้เดิมลงในน้ำตาลที่บดละเอียดแล้ว อาจเติมเนยโกโก้ครึ่งหนึ่งก่อนสำหรับบด แล้วค่อยเติมส่วนที่เหลือตอนนวด การผสมต้องระวังไม่ให้อุณหภูมิเกิน 45 องศาเซลเซียส เพื่อให้แน่ใจว่าส่วนผสมที่เป็นไขมันจะหลอมหมด เพราะจุดประสงค์หลักคือการทำให้ไขมันไปห่อหุ้มหรือเคลือบอนุภาคที่ไม่ใช่ไขมันให้ทั่ว ดังนั้นถ้าอุณหภูมิไม่สูงพอไขมันบางส่วนจะไม่หลอม (สุวรรณ สุกิมารส, 2543)

ในการผลิตช็อกโกแลตจะต้องเติมเนยโกโก้เพิ่มจากที่มีอยู่เดิมในโกโก้ลิเควอร์ซึ่งมีไขมันอยู่ร้อยละ 54 - 55 โดยจะใช้ในสูตรประมาณร้อยละ 12 - 40 ขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์

(สุวรรณ สุภิมารศ, 2543) เพื่อให้ไขมันสามารถเคลือบอนุภาคของส่วนผสมอื่นๆ เช่น นม และ น้ำตาลทราย โดยช็อกโกแลตรสนมมีโกโก้ลิเคอร์ผสมอยู่ในปริมาณน้อยกว่าในช็อกโกแลตไม่ใส่นม เนยโกโก้ซึ่งมีอยู่ในโกโก้ลิเคอร์จึงไม่เพียงพอต่อการเคลือบอนุภาคของนมและน้ำตาลทราย ดังนั้นช็อกโกแลตใส่นมจึงมีการเติมเนยโกโก้มากกว่าช็อกโกแลตไม่ใส่นม นอกจากนั้นการเติมเนยโกโก้และเลซิทินจะช่วยลดความเหนียวทำให้ส่วนผสมต่างๆผสมกันได้ดี

3.2.3 การบดละเอียด (Refining)

เมื่อผสมส่วนผสมแล้วทำการบดละเอียด ซึ่งในทางอุตสาหกรรมจะบดละเอียดด้วย ลูกกลิ้ง 5 ลูก (5 - roll refining) โดยการบดละเอียดเพื่อบดส่วนผสมต่างๆให้มีขนาดอนุภาคที่เหมาะสม เนื่องจากขนาดของอนุภาคจะมีความสำคัญต่อคุณภาพของช็อกโกแลตในด้านเนื้อสัมผัสและความรู้สึกในปากที่ดี ซึ่งต้องบดให้มีขนาดของอนุภาคอยู่ระหว่าง 20 - 30 ไมครอน ถ้าขนาดของอนุภาคใหญ่กว่า 35 ไมครอน เมื่อบริโภคจะรู้สึกว่ามีเนื้อช็อกโกแลตมีความหยาบ แต่ถ้าขนาดเล็กกว่า 6 ไมครอน จะรู้สึกเป็นเมือกเมื่อบริโภคช็อกโกแลต (Minifie, 1989; Niediek, 1989) นอกจากนั้น Minifie (1989) กล่าวว่า การผลิต milk chocolate สามารถเพิ่มขนาดอนุภาคของส่วนผสมต่างๆได้สูงถึง 65 ไมครอน (0.0026 in) จะให้ลักษณะเนื้อสัมผัสที่ดี แต่ช็อกโกแลตไม่ใส่นม (dark chocolate) ต้องการขนาดอนุภาคประมาณ 35 ไมครอน (0.001 in) นอกจากนั้นถ้าส่วนผสมแต่ละชนิดมีขนาดใหญ่เกินไปจะทำให้จะให้ความรู้สึกภายในปาก (mouth feel) ที่ได้แตกต่างกันด้วยคือ ถ้าผลึกน้ำตาลใหญ่เกินไปจะให้ลักษณะเป็นทรายอย่างชัดเจน ส่วนอนุภาคของโกโก้ที่มีขนาดใหญ่เกินไปจะให้ความรู้สึกที่หยาบมาก

ในขณะที่บดนั้นน้ำตาลมีโอกาสที่จะเกิดเป็นรูปอสัณฐานได้บ้าง เพราะได้รับแรงเฉือนและแรงกดอัดสูง และเนื่องจากอยู่ร่วมกับอนุภาคของโกโก้ ดังนั้นจึงสามารถดูดซับกลีเซอรีนไว้ได้ดี ทำให้ช็อกโกแลตที่ทำโดยวิธีนี้ให้รสชาติต่างจากวิธีที่ทำโดยการบดส่วนผสมแต่ละชนิดก่อนรวมทั้งสมบัติทางการไหลของช็อกโกแลตสุดท้ายก็จะต่างกันด้วย เพราะการบดส่วนผสมแต่ละชนิดแยกกันจะได้สภาวะที่เหมาะสมของส่วนผสมแต่ละชนิด (สุวรรณ สุภิมารศ, 2543)

3.2.4 การนวด (Conching)

การนวดเป็นกระบวนการทำให้ส่วนผสมที่บดซึ่งอยู่ในลักษณะเป็นเกล็ดละเอียดกึ่งแห้งกึ่งเปียก ไม่คงรูปให้กลายเป็นของเหลวที่ไหลได้ที่อุณหภูมิเหนือจุดหลอมเหลวของเนยโกโก้ เพราะในการบดทำให้พื้นผิวที่แตกหักของผลึกน้ำตาลถูกเคลือบด้วยไขมันได้หมด ดังนั้นการนวดช็อกโกแลตมีสำคัญในการปรับปรุงคุณภาพด้านเนื้อสัมผัสและกลิ่นรสของผลิตภัณฑ์สุดท้าย โดยการนวดส่วนผสมของช็อกโกแลตจะมีการควบคุมแรงเสียดสีของการนวดและอุณหภูมิ โดยช็อกโกแลตไม่ใส่นมจะนวดที่ 70-82 องศาเซลเซียส ในขณะที่ช็อกโกแลตใส่นมจะนวดที่อุณหภูมิระหว่าง 45-60 องศาเซลเซียส แต่ถ้าช็อกโกแลตที่ผสมครีมมันจะนวดที่ 40-52 องศาเซลเซียส หรือที่ผสมนมผง

ไขมันเต็มจะนวดที่ 70 องศาเซลเซียส (Wainwright, 1996; Minifie, 1989) การนวดเป็นการปรับปรุงคุณภาพของกลีมนรส โดยความร้อนและแรงเสียดสีจากการนวดทำให้องค์ประกอบของกรดไขมันที่ระเหยได้ระเหย หรือสารให้กลิ่นรสที่ไม่ต้องการออกไป เช่น กรดอะซิติก ซึ่งเป็นผลผลิตที่เหลือหลังจากการหมักเมล็ดโกโก้ และลดความชื้นจากส่วนผสมให้เหลือร้อยละ 0.6-0.8 เพื่อให้ส่วนผสมของน้ำตาลและเนยโกโก้รวมกันและกระจายตัวอย่างทั่วถึง (Slater, 1986) นอกจากนี้การนวดจะทำให้เกิดกลิ่นรสที่ต้องการ โดยเกิดจากการทำปฏิกิริยากันระหว่างกรดอะมิโนกับน้ำตาลรีดิวซ์ซึ่งเป็นตัวสำคัญในการเกิดกลิ่นรส ในระหว่างการเกิดปฏิกิริยาเมลลาร์ด (Maillard Reaction) นอกจากนี้การนวดจะทำให้เนยโกโก้ และไขมันนมสามารถเคลือบอนุภาคทั้งหมดในส่วนผสมได้เนื่องจากแรงเสียดสีทำให้ไขมันเคลือบอนุภาคเป็นชั้นบางลง และมีลักษณะที่แห้งและข้นหนืด (Wainwright, 1996; Minifie, 1989) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ (The conche cycle) (Ley, 1994) ดังต่อไปนี้

1. ระยะแห้ง (dry conching) หรือ dry-paste phase เป็นระยะเริ่มต้นจะเป็นการผสมอย่างหนักหน่วง พื้นผิวส่วนใหญ่ของอนุภาคยังไม่ถูกเคลือบ ความชื้นและสารระเหยอื่นยังสามารถหลุดรอดไปได้ ซ็อกโกแลตจะมีลักษณะเหมือนดินเหนียวค่อนข้างแห้ง

2. ระยะที่เป็นเหมือนพลาสติก (plasticizing) หรือ tough-plastic phase เป็นระยะที่สำคัญ เนื่องจากจะเกิดแรงต้านต่อการนวด ความร้อนจากแรงเสียดทานทำให้เกิดการสร้างกลิ่นรส ขณะเดียวกันก็มีการสูญเสียสารระเหยออกไป น้ำจะระเหยด้วยอัตราสูงสุด มวลจะอ่อนตัวลง (อุณหภูมิสูงขึ้น) พลังงานที่ต้องใช้จะลดลง จึงสามารถปรับอัตราเร็วของการนวดเพิ่มขึ้นได้

3. ระยะที่เป็นของเหลว (liquid conching) หรือ liquid phase เมื่อเติมเนยโกโก้ส่วนที่เหลือและเลซิทิน ส่วนผสมทั้งหมดจะกลายเป็นเนื้อเดียวกัน ได้ซ็อกโกแลตที่มีความหนืดตามต้องการ หากมีส่วนผสมอื่น เช่น กลีมนวานิลลาจะทำในช่วงนี้

กระบวนการนวดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 กระบวนการที่ส่งผลต่อคุณภาพผลิตภัณฑ์ (Ley, 1994) ได้แก่

1. กระบวนการทางกายภาพ (physical process) สิ่งสำคัญที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จากการบดที่เป็นของแข็งแข็งเป็ยกไปเป็นสารแขวนลอยที่ไหลได้ มีน้ำตาล อนุภาคโกโก้และของแข็งจากนมแขวนลอยอยู่ แรงเฉือนทำให้อนุภาคที่เกาะติดกันแตกออกแล้วเคลือบแต่ละอนุภาคด้วยไขมัน แล้วจึงกระจายตัวอยู่ในเนยโกโก้ แรงที่ใช้ในการนวดจะสูงมากทำให้เกิดความร้อนจากการเสียดทานทำให้ไขมันหลอมละลาย กลายเป็นไขมันอิสระมาเคลือบน้ำตาลและอนุภาคอื่น ไขมันจะระเหยออกไป ความชื้นของผลิตภัณฑ์จะลดลงทำให้สมบัติการไหลของซ็อกโกแลตดีและมีอายุการเก็บที่ดีด้วย ความชื้นสุดท้ายจะเหลือน้อยกว่าร้อยละ 0.6

2. กระบวนการทางเคมี (chemical process) แรงกระทำต่ออนุภาคที่เป็นของแข็งทำให้เกิดความร้อนและนำไปสู่ปฏิกิริยาทางเคมี มีผลต่อลักษณะค่านกลิ่นรส ดังนี้

2.1 กลิ่นรสเปรี้ยว จากกรดอินทรีย์ทั้งที่ระเหยได้และระเหยไม่ได้ เช่น กรดอะซิติก กรดโพรพิโอนิก กรดคาโปรอิก และกรดซิตริก ส่วนกรดออกซาลิกและกรดแลกติกมีความเข้มข้นไม่เปลี่ยนแปลงในระหว่างการนวด ซึ่งกรดที่มากที่สุดคือกรดอะซิติกคือประมาณร้อยละ 90 ของกรดทั้งหมด โดยในระหว่างการนวดกรดนี้จะลดลงมาก

2.2 เอสเตอร์ อัลดีไฮด์และคีโตน เป็นส่วนที่ให้กลิ่นรสของผลไม้ เมื่อทำการนวดกลิ่นรสนี้จะเด่นขึ้น

2.3 รสขม เกิดจากสารประกอบพวกพิวรีน (purines) ที่โอโบมีน (theobromine) และคาเฟอีน ซึ่งพบว่าในระหว่างการนวดสารประกอบเหล่านี้ไม่มีการสูญเสีย แต่ความเข้มข้นของโพลีไฮดรอกซีฟีนอล (polyhydroxyphenol) ซึ่งเป็นสารตั้งต้นของแทนนินจะลดลงจาก 10.3 มิลลิกรัมต่อช็อกโกแลต 100 กรัม เหลือเพียง 6.0 มิลลิกรัม ในช่วงแรกของกระบวนการ

2.4 เกิดกลิ่นหอมของคาราเมล หรือกลิ่นช็อกโกแลต จากปฏิกิริยาเมลลาร์ด

3.2.5 การปรับมาตรฐาน (Standardization)

เป็นการเติมเนยโกโก้และเลซิทีนที่เหลือ เพื่อปรับความหนืดของช็อกโกแลตให้ลดลงจนถึงระดับที่ต้องการ

3.2.6 การควบคุมผลึก (Tempering)

เป็นกระบวนการใช้ความร้อนในการปรับสภาพของไขมัน เพื่อปรับปรุงคุณภาพทางด้านประสาทสัมผัสและทางกายภาพของช็อกโกแลต โดยความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ และจำนวนของผลึกจะส่งผลต่อคุณภาพทางกายภาพของผลิตภัณฑ์สุดท้ายได้แก่ ความแข็ง มีความมันวาวและสีเข้ม การแตกหักและการยับยั้งการเกิดฝ้าขาว (fat bloom) ดังนั้นการควบคุมการตกผลึกของเนยโกโก้ให้อยู่ในรูปที่คงตัว มีขนาดเล็กเท่ากัน และมีจำนวนผลึกที่มากพอ ทำให้ช็อกโกแลตที่ได้มีช่วงหลอมเหลวสูงกว่าอุณหภูมิห้อง เนื่องจากรูปผลึกของไขมันที่มีความคงตัว (β -form) มีจุดหลอมเหลวประมาณ 34-35 องศาเซลเซียส ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพดี (Wainwright, 1996; Johnston, 1972) ช็อกโกแลตที่มีการควบคุมผลึกที่ดีจะทำให้เกิดผลึกของเนยโกโก้กระจายอย่างทั่วถึงในเนื้อช็อกโกแลตในกระบวนการนี้จะอาศัยการกวนและการปรับระดับอุณหภูมิ เนื่องจากในระหว่างกระบวนการควบคุมจะมีบางส่วนที่ติดตามข้างภาชนะจะมีอุณหภูมิต่ำทำให้เนยโกโก้เกิดผลึกรูปไม่คงตัวขึ้น ดังนั้นการสั่นและเขย่าของเครื่องทำให้เนยโกโก้ที่ติดอยู่หลุดออกมาแล้วกระจายไปทั่วช็อกโกแลต (Wainwright, 1996; Minifie, 1989)

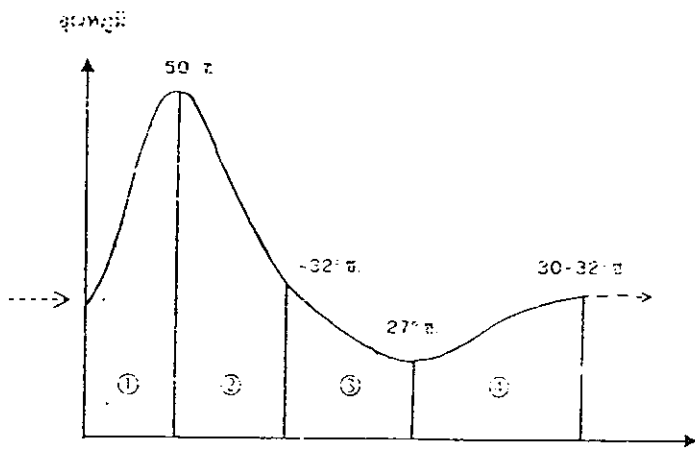
กระบวนการนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน (Talbot, 1994) คือ

1. pre - crystallization เป็นการให้อุณหภูมิ (Pre - warming) โดยนำช็อกโกแลตหลอมที่ 41 - 55 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 30-60 นาที เพื่อทำลายผลึกไขมัน ถ้าหลอมผลึกที่มีอยู่ไม่หมดจะส่งผลให้ผลึกไขมันในผลิตภัณฑ์มีขนาดไม่สม่ำเสมอ จากนั้นลดอุณหภูมิให้เหลือ 26-27 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 20 นาที ซึ่งต้องควบคุมเวลาเพื่อกระตุ้นให้เกิดผลึก (Nucleation) ทั้งในรูปที่คงตัวและไม่คงตัว

2. bulk crystallization เป็นขั้นที่ปล่อยให้ผลึกเกิดขึ้นและมีขนาดตามต้องการ (Development) โดยเพิ่มอุณหภูมิเป็น 32 องศาเซลเซียส เพื่อหลอมเหลวผลึกของเนยโกโก้ที่ไม่คงตัวให้เปลี่ยนเป็นรูปผลึกที่คงตัวเนื่องจากผลึกของเนยโกโก้ที่ไม่คงตัวจะหลอมได้ที่อุณหภูมิต่ำกว่า 32 องศาเซลเซียส แล้วปล่อยให้ผลึกที่ได้โตขึ้น การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิในช็อกโกแลตระหว่างกระบวนการนี้จะแสดงดังภาพที่ 6 ในกระบวนการนี้สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ไขมันจะต้องเกิดผลึกที่มีขนาดถูกต้องเพราะถึงแม้ว่าจะต้องการให้ไขมันเกิดผลึกจำนวนมากก็ตาม (เพราะทำให้ช็อกโกแลตมีความแวววาวมากขึ้น จากการสะท้อนแสงของผลึกเล็กๆจำนวนมาก) แต่ถ้าผลึกมีขนาดเล็กเกินไปเช่นอาจเกิดจากการให้ความเย็นอย่างรวดเร็วในขณะที่ความร้อนจากการคายความร้อนของผลึกที่เกิดขึ้นที่อุณหภูมิต่ำ ซึ่งเป็นผลึกไม่เสถียรและมีจุดหลอมเหลวต่ำ ยังระบายออกไปไม่ได้เพราะพื้นที่จำกัด ความร้อนนี้จะกลับไปหลอมไขมันใหม่ทำให้เกิดฝ้าขาว ได้เช่นกันเรียกว่า overtemper หรือผลึกที่มีขนาดใหญ่เกินไปความร้อนที่ได้จากการหลอมของไขมันก็ไม่สามารถออกไปจากผลึกได้เกิดเป็น fat bloom ชนิด undertemper (Miquel, 2001; Talbot, 1994)

3.2.7 การใส่พิมพ์ (Moulding)

นำช็อกโกแลตที่ผ่านการควบคุมการตกผลึกมาใส่พิมพ์ซึ่งทำด้วยพลาสติกหรือโลหะ ซึ่งแม่พิมพ์ควรมีอุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส ในระหว่างที่ช็อกโกแลตแข็งตัวต้องควบคุมอุณหภูมิเพื่อให้ผลึกที่เกิดขึ้นใหม่มีความเสถียรในช่วงแรกที่ใส่พิมพ์ แล้วค่อยทำให้เย็นลงช้าๆโดยการเป่าลมที่อุณหภูมิ 16-18 องศาเซลเซียส ซึ่งช็อกโกแลตจะค่อยๆเย็นตัวลงจาก 30 องศาเซลเซียส เป็น 20 องศาเซลเซียส หลังจากนั้นควรใช้ลมเย็นลงแต่ไม่ต่ำกว่า 10 องศาเซลเซียส ซึ่งลมเป่าต้องควบคุมความชื้นสัมพัทธ์ให้เหมาะสม ถ้าความชื้นสัมพัทธ์ของห้องสูงผิวหน้าช็อกโกแลตจะเกิดหยดน้ำทำให้ช็อกโกแลตมีผิวหน้าด้านและเกิด Sugar bloom เนื่องจากการละลายและการตกผลึกใหม่ของน้ำตาลบนผิวหน้าช็อกโกแลตที่ผ่านการปรับสภาพอย่างไม่ถูกต้อง เมื่อช็อกโกแลตแข็งตัวจะหดตัวและเกาะออกจากพิมพ์ได้ง่าย (Paszczoła, 1997; Urbanski, 1989)

ภาพที่ 6 การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิในช็อกโกแลตระหว่างการควบคุมการตกผลึก

Figure 6 Temperature changes during tempering of chocolate process

- 1 ผลึกไขมันในช็อกโกแลตจะหลอมหมด
(All seed will be melted)
- 2 กำจัดความร้อนจากการหลอม ยังไม่มีผลึกเกิดขึ้น
(precooling, no seed-formation)
- 3 เกิดผลึกทั้งชนิดเสถียร (β) และชนิดไม่เสถียร (β')
(stable (β) and non stable (β') polymorph form)
- 4 หลอมผลึกที่ไม่เสถียร (β') เหลือแต่ผลึกที่เสถียร (β)
(non stable polymorph form (β') will be melted)

ที่มา: Talbot (1994)

Source: Talbot (1994)

นอกจากช็อกโกแลตใส่พิมพ์แล้วยังมีช็อกโกแลตชนิดเคลือบให้เป็นแท่ง (Enrobing) เช่น เคลือบถั่ว แอลมอนด์ โดยต้องควบคุมอุณหภูมิและความชื้น ช็อกโกแลตที่เคลือบจะต้องทำให้มีอุณหภูมิเท่ากับอุณหภูมิห้องที่ทำการเคลือบ และต้องป้องกันความชื้นบนผิวหน้า ซึ่งความชื้นจะมีผลให้เกิดลักษณะผิวหน้าช็อกโกแลตที่ด้านเกินไปและอาจเกิดฝ้าขาวขึ้น (Slater, 1986)

3.3 ช็อกโกแลตจากเนยโกโก้เทียม

ช็อกโกแลตที่ผลิตจากเนยโกโก้เทียมเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ไขมันหรือไขมันพืชอื่นที่มีศักยภาพมาใช้ทดแทนเนยโกโก้คั่งที่กล่าวไว้ข้างต้น โดยปริมาณเนยโกโก้เทียมที่ใช้ทดแทนเนยโกโก้อยู่ในช่วงร้อยละ 5 - 10 ซึ่งเป็นที่ยอมรับของประเทศสมาชิกในกลุ่ม EU (European Union) ได้แก่ ประเทศเดนมาร์ก อังกฤษ ไอแลนด์ สวีเดน โปรตุเกส ฟินแลนด์ และออสเตรเลีย ในขณะที่กลุ่มประเทศสมาชิกใน EEC (European Commission) ยอมรับให้ใช้เนยโกโก้เทียมทดแทนเนยโกโก้ได้มากกว่าร้อยละ 5 (Lipp and Anklam, 1998) ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้มีจุดหลอมเหลวสูง มีความแข็งและแห้ง และให้ลักษณะความมันเงาใกล้เคียงกับช็อกโกแลตที่ใช้เนยโกโก้ แต่จะให้กลิ่นรสที่ด้อยกว่า โดยส่วนผสมที่ใช้ผลิตช็อกโกแลตประเภทนี้แสดงดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ส่วนประกอบในการผลิตช็อกโกแลตจากเนยโกโก้เทียม เปรียบเทียบกับช็อกโกแลตที่ผลิตจากเนยโกโก้

Table 8 Composition of chocolate and cocoa butter substitute chocolate production

Composition (%)	Chocolate	CBS Chocolate
Chocolate liquor	42.0	42.0
Cocoa butter	8.4	2.0
Cocoa butter equivalent	-	6.4
Sugar	49.6	49.6
Fat content	31.9	31.9
Lecithin	0.2 - 0.5	0.2 - 0.5

ที่มา : Wainwright (1996)

Source: Wainwright (1996)

Nesaretnam และ Razak (1992) ผลิตช็อกโกแลตโดยใช้เนยโกโก้เทียมได้จาก Illipe fat และ palm mid fraction ทดแทนเนยโกโก้ในอัตราส่วน 85 ต่อ 15 พบว่า ช็อกโกแลตมีความมันเงา เช่นเดียวกับช็อกโกแลตใช้เนยโกโก้แต่ความแข็งจะน้อยกว่า หลังจากการเก็บรักษา 4 สัปดาห์ ความมันเงาของช็อกโกแลตจะลดลง Ali และ Dimick (1994) ผลิตช็อกโกแลตไม่ใส่นม โดยใช้เนยโกโก้เทียมที่ผลิตจาก palm mid fraction ผสมกับ Shorea butter ทดแทนเนยโกโก้ในอัตราส่วน 85 : 15 พบว่าช็อกโกแลตที่ได้จะใช้เวลาในการ Tempering ค่า Yield Value และ ลักษณะใกล้เคียงกับ

ซ็อกโกแลตที่ผลิตจากเนยโกโก้ร้อยละ 100 สำหรับ Samsudin และ Ali (1996) ผลิตซ็อกโกแลตขาวโดยใช้ palm mid fraction มาผ่านการแยกส่วนทดแทนในเนยโกโก้ พบว่าซ็อกโกแลตที่ได้มีจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับเนยโกโก้ และสามารถเก็บรักษาได้นานกว่า 12 สัปดาห์ Sara และคณะ (1997) ได้ศึกษาการใช้เนยโกโก้เทียมที่ผลิตจากเมล็ดในปาล์มมาดัดแปรด้วยการแยกส่วน (Fractionated palm oil, FHPKO) ทดแทนเนยโกโก้ และผสมกับส่วนของไขมันนม (AMF) ในการผลิตซ็อกโกแลต โดยจะใช้เนยโกโก้เทียมที่ได้ทดแทนเนยโกโก้ในอัตราร้อยละ 5 10 และ 15 เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตซ็อกโกแลตลง พบว่าเนยโกโก้เทียมที่ได้จาก FHPKO มีจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกันกับเนยโกโก้คือ 31.7 และ 31.1 องศาเซลเซียส ตามลำดับ ส่วนการหลอมเหลวจะขึ้นอยู่กับขนาด อุณหภูมิที่ใช้และองค์ประกอบหรือตำแหน่งของไตรกลีเซอไรด์ แล้วเมื่อนำซ็อกโกแลตที่ผลิตได้มาเก็บรักษาที่อุณหภูมิห้องพบว่าตัวอย่างที่เติมเนยโกโก้เทียมสามารถเก็บได้นานกว่า 13 สัปดาห์ โดยไม่เกิดรอยฝ้าขาวบนผิวหน้า แต่เมื่อเก็บรักษาเพิ่มขึ้นเป็น 18 สัปดาห์จะเกิดรอยฝ้าขาวบนผิวหน้าซ็อกโกแลตทำให้ผู้บริโภคไม่ยอมรับ ดังนั้นการใช้เนยโกโก้เทียมทดแทนในสูตรจะสามารถยับยั้งการเกิด fat bloom นอกจากนั้นมีการใช้เนยโกโก้เทียม (CBE) ทดแทนเนยโกโก้ร้อยละ 15 พบว่าซ็อกโกแลตที่ได้มีความแข็งและจุดหลอมเหลวใกล้เคียงกับซ็อกโกแลตจากเนยโกโก้ นอกจากนั้นสามารถเก็บรักษาไว้ที่ 25.5 องศาเซลเซียส ได้นานกว่า 3 เดือน และสามารถยับยั้งการเกิดฝ้าขาวได้ดีกว่าด้วย (Ali *et al.*, 1998)

Ali และคณะ (2001) ศึกษาอายุการเก็บรักษาซ็อกโกแลตเคลือบที่เคลือบด้วย PMF ผสมกับ DCN (15:55, w/w) มาเก็บรักษาที่ 18 และ 30 องศาเซลเซียสเป็นเวลา 2 เดือนพบว่าซ็อกโกแลตเก็บที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส จะมีความแข็งลดลง และจะเกิดฝ้าขาวบนผิวหน้าซ็อกโกแลตเร็วกว่าซ็อกโกแลตที่เก็บรักษาที่อุณหภูมิ 18 องศาเซลเซียส

Vercet (2003) ผลิตซ็อกโกแลตขาวจากเนยโกโก้เทียมเคลือบด้วยอัลมอลด์ เพื่อศึกษาการเกิดปฏิกิริยาสีน้ำตาลในระหว่างการเก็บรักษาที่ - 20 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 15 เดือน พบว่าเมื่ออายุการเก็บรักษานานขึ้นทำให้ HMF (5-hydroxymethyl-3-furfuraldehyde) Fluorescent intermediary product และรงควัตถุสีน้ำตาล (Brown pigment) ซึ่งเป็นตัวชี้การเกิดปฏิกิริยาสีน้ำตาลโดยไม่ใช้เอนไซม์เพิ่มขึ้น

3.4 การเกิดฝ้าสีขาวบนผิวหน้าซ็อกโกแลต (Fat bloom)

การเกิดฝ้าขาวเป็นปัญหาสำคัญในการผลิตซ็อกโกแลต เนื่องจากจะไปทำลายกลิ่นรสและเนื้อสัมผัสของซ็อกโกแลต ซึ่งเป็นคำหนึ่ที่เกิดขึ้นบนผิวหน้าซ็อกโกแลตเป็นลักษณะปรากฏที่ไม่ต้องการ โดยมีลักษณะเป็นจุด หรือแผ่นฟิล์มสีขาวทำให้สีมัวเหมือนซ็อกโกแลตที่เก่าแล้ว เกิดเนื่องจากอุณหภูมิในช่วงการควบคุมผลิต มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้ผลึกของไขมันจากเนยโกโก้ที่

อยู่ในรูปเสถียรเปลี่ยนเป็นรูปผลึกที่ไม่เสถียรหลอมเหลวและแพร่กระจายมาที่ผิวหน้าของช็อกโกแลตแล้วเกิดการตกผลึกใหม่อีกครั้งหนึ่ง แต่มีขนาดของผลึกใหญ่ขึ้นจนแทงเนื้อช็อกโกแลตออกมา (Paszczola, 1997; Lohman and Hartel, 1994) ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดฝ้าขาวขึ้น ได้แก่ (Paszczola, 1997)

1. ในขั้นการนวดผสมเมื่อเติมเนยโกโก้ลงไป ทำให้เนยโกโก้ไม่สามารถรวมตัวกับส่วนผสมอื่นได้ และการใช้ไขมันที่มีปริมาณ solid fat ต่ำเช่น น้ำมันถั่ว จะส่งเสริมให้เกิดสีขาวบนผิวหน้าช็อกโกแลตได้ดีขึ้น (Lovegren *et al.*, 1976)

2. การทำให้ช็อกโกแลตเย็นอย่างรวดเร็วในขั้นการควบคุมผลึกทำให้โครงสร้างของช็อกโกแลตในระหว่างการทำให้ช็อกโกแลตเกิดการแข็งตัว จนทำให้เกิดรอยแตกและเป็นรูพรุน

3. อุณหภูมิในระหว่างการเก็บรักษาไม่สม่ำเสมอ จะทำให้เกิดฝ้าขาวได้เช่นกัน หรือเก็บรักษาในสถานะที่มีอุณหภูมิสูงเกินไปจนทำให้ช็อกโกแลตเกิดการหลอม

4. การใช้ไขมันหรือน้ำมันผสมที่มีสมบัติแตกต่างกันทำให้เกิด Eutectic effect โดยปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในระบบของไขมันผสมที่มีโครงสร้างไตรกลีเซอไรด์ที่แตกต่างกันทำให้ liquid/solid ratio แตกต่างกัน ส่งผลให้ปริมาณไขมันทั้งหมดและองค์ประกอบของไตรกลีเซอไรด์มีความแตกต่างกันด้วย ซึ่งทำให้เกิดการจัดเรียงตัวของโครงสร้างไตรกลีเซอไรด์ใหม่เนื่องจากส่วนของของแข็งเกิดการหลอมแล้วรวมตัวกันเกิดการตกผลึกใหม่ของเนยโกโก้ จึงส่งผลให้จุดหลอมเหลวของน้ำมันผสมเปลี่ยนแปลงไป (Miquel *et al.*, 2001; Zainal and Yusoff, 1999; Talbot, 1994)

5. การเกิดฝ้าขาวอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปผลึกของเนยโกโก้จากรูป V (β) ซึ่งมีความคงตัว ไปเป็นรูป VI (β') (Ziegler, 1997)

Lohman และ Hartel (1994) นำช็อกโกแลตที่เติมเนยโกโก้ (CB) หรือ ไขมันนม (MF) หรือ solid fraction ที่ 0 องศาเซลเซียส (OS) 5 องศาเซลเซียส (5S) และ liquid fraction ที่ 0 องศาเซลเซียส (OL) มาเก็บรักษาที่อุณหภูมิห้อง เป็นเวลา 22 วันเพื่อดูการเกิด bloom และอัตราการเกิดฝ้าขาว พบว่า ช็อกโกแลตเติมไขมันนม จะเกิดฝ้าขาวอย่างช้าๆ เมื่อเวลาผ่านไป ส่วนช็อกโกแลตที่เติมเนยโกโก้จะเกิดฝ้าขาวอย่างช้าๆเช่นกันแต่ค่าการเกิดสีขาวจะสูงกว่า ช็อกโกแลตที่เติม OL จะเกิดสีขาวอย่างรวดเร็ว แสดงว่าถ้าเติมไขมันนมลงในช็อกโกแลตที่มีเนยโกโก้จะช่วยให้สามารถยับยั้งการเกิดฝ้าขาวในผลิตภัณฑ์ได้

Ali และคณะ (2001) ศึกษาผลของอุณหภูมิของการเก็บรักษาต่อเนื้อสัมผัส รูปผลึก การเกิดฝ้าขาวของช็อกโกแลตไม่ใส่นมเคลือบด้วยไขมันผสมระหว่าง palm oil midfraction กับ

น้ำมันมะพร้าว (30 ต่อ 15, น้ำหนักต่อน้ำหนัก) ที่ 18 และ 30 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 8 สัปดาห์ พบว่าซ็อกโกแลตที่เก็บที่ 30 องศาเซลเซียส ไขมันส่วนที่เคลือบจะเกิดการหลอมแล้วเคลื่อนย้ายไปบริเวณผิวหน้าซ็อกโกแลต มีผลทำให้ซ็อกโกแลตอ่อนตัว รูปผลึกเกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลให้เกิดฝ้าขาวขึ้น เมื่อเวลาการเก็บรักษาเพิ่มขึ้น เนื่องจากเกิดปรากฏการณ์ Eutectic effect ขึ้น

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. ศึกษาสภาวะที่เหมาะสมในการเตรียมเนยโกโก้เทียม
2. ศึกษาปริมาณเนยโกโก้เทียมที่เหมาะสมในการใช้ทดแทนเนยโกโก้เพื่อผลิตช็อกโกแลตระดับห้องปฏิบัติการ
3. เปรียบเทียบสมบัติทางกายภาพและทางประสาทสัมผัสของช็อกโกแลตที่ผลิตจากเนยโกโก้เทียมเทียบกับที่ผลิตจากเนยโกโก้